

18-150314SKJ-FROS 18-150323SKJ-FROS 18-150327SKJ-FROS Avhjemling av skjønn

Dette dokumentet er signert digitalt av følgende undertegnere:

- BJØRN ODDMAR BERG, signert 08.06.2020 med ID-Porten: BankID
- KARI ANNETHE LYNNE, signert 08.06.2020 med ID-Porten: BankID Mobil
- FINN EGIL ADOLFSEN, signert 08.06.2020 med ID-Porten: BankID
- ESBEN REIDAR BØ, signert 05.06.2020 med ID-Porten: BankID
- GUNNAR GREGER HAGEN, signert 07.06.2020 med ID-Porten: BankID
- PEDER INGAR HANSEN BULO, signert 05.06.2020 med ID-Porten: BankID
- KNUT MARTIN BJØRKUM, signert 06.06.2020 med ID-Porten: BankID

Dokumentet inneholder

- En forside med informasjon om signeringen
- Originaldokumentet med signatordetaljer på hver side
- Digitalt integrerte signaturer

Dokumentet er forseglet av Posten Norge

Signeringen er gjort med en signaturtjeneste fra Posten Norge AS. Posten garanterer dermed for autenticiteten og forseglingen av dette dokumentet.

Slik ser du at signaturen er gyldig

Hvis du åpner dokumentet i Adobe Reader, skal det stå øverst at dokumentet er sertifisert av Posten Norge AS. Dette garanterer at innholdet i dokumentet ikke er endret etter signering.

FROSTATING LAGMANNSRETT

Overskjønn

Avsagt: i Frostating lagmannsrett,

Saksnr.: 18-150314SKJ-FROS
18-150323SKJ-FROS
18-150327SKJ-FROS

Dommer:

Lagdommer	Bjørn O. Berg
Lagmann	Kari Lynne
Ekstraordinær lagdommer	Gunnar Greger Hagen

Skjønnsmedlemmer:

Naturopsyn	Esben Reidar Bø
Bonde, økonom	Finn Egil Adolfsen
Ingeniør	Knut Martin Bjørkum
Reineier	Peder Ingar Hansen Buljo

Saken gjelder: Skjønn. Gyldighet av ekspropriasjonsvedtak. Utmåling av erstatning.

Statnett SF
Fosen Vind DA

Advokat Johan Fredrik Remmen
v/advokat Ivana Filipovic,
Advokat Pål-Martin Abell

mot

Fosen Reinbeitedistrikt Sørgruppen
Fosen Reinbeitedistrikt Nordgruppen

Advokat Andreas Brønner,
Advokat Eirik Brønner
Advokat Pål Gude Gudesen,
Advokat Jon-Andreas Lange

Ingen begrensninger i adgangen til offentlig gjengivelse

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Forseglet av

Posten Norge

OVERSKJØNN

Overskjønnet gjelder skjønnets fremme, som reiser spørsmål om gyldigheten av Olje- og energidepartementets vedtak i klagesak om å gi konsesjon til utbygging av Storheia vindkraftverk i Bjugn og Åfjord kommune, og til Roan vindkraftverk i Roan kommune (nå Åfjord kommune). Videre gjelder overskjønnet utmåling av erstatning til reindriftsnæringen i Fosen reinbeitedistrikt (Nord- og Sørgruppen) for tap ved utbygging av vindkraftanlegg og kraftledninger.

Sakens bakgrunn:

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) traff 7. juni 2010 fire vedtak om konsesjon til vindkraftanlegg på Fosen: Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Osen, Flatanger og Roan kommuner; Roan vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Roan kommune; Kvenndalsfjellet vindkraftverk i Åfjord kommune; og Storheia vindkraftverk i Bjugn og Åfjord kommune.

NVE ga i vedtak av samme dato konsesjon til to kraftledningsanlegg: 420 kV kraftledning Namsos – Roan – Storheia, og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan, for anleggene Harbaksfjellet, Storheia, Kvenndalsfjellet og Roan vindkraftverk.

Vedtakene ble påklaget av en rekke organisasjoner og enkeltpersoner, blant andre reindriftsnæringen på Fosen. NVE fant ikke grunn til å endre eller omgjøre vedtakene, og sendte saken til Olje- og energidepartementet (OED) for sluttbehandling.

OED traff 26. august 2013 to vedtak i klagesakene, om konsesjon til henholdsvis 420 kV kraftledning og til vindkraftanleggene, samt 132 kV samordnet nettilknytning. Når det gjelder vindkraftanleggene, ble samtlige konsesjoner opprettholdt. For Roan vindkraftverk ble klagen delvis tatt til følge ved at deler av arealene ved Haraheia ble tatt ut av planområdet. For Storheia ble konsesjonen opprettholdt med vilkår om buffersoner mot en hubrolokalitet og mot Hildremsvatnet naturreservat. Også vedtakene om konsesjon til kraftledningene ble opprettholdt, men slik at to klager vedrørende 132kV samordnet nettilknytning og trasévalg for deler av strekningen ble tatt til følge.

Med hjemmel i oreigningslova § 2 nr. 19 ga OED, i vedtak av samme dato, samtykke til ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverkene Sørmarkfjellet, Roan, Kvenndalsfjellet og Storheia med tilhørende 132 kV ledninger og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan.

En kortfattet oversikt over omfanget av utbyggingen og hvordan utbyggingen påvirker reindriftsnæringen i distriktet er gitt nedenfor i premissene.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Forut for konsesjonsvedtakene og de etterfølgende ekspropriasjonsvedtakene har det vært en langvarig og omfattende saksbehandling. Lagmannsretten nøyer seg med å vise til den utfyllende saksfremstillingen i tingrettens skjønnsavgjørelse 15. august 2017 i sak 14-139974SKJ-INTR, som gjaldt gyldigheten av konsesjonsvedtaket for Storheia vindkraftverk, og til den mer kortfattede fremstillingen i tingrettens skjønnsavgjørelse 28. juni 2018, i sakene 14-139974SKJ-INTR og 14-136323SKJ-INTR, som gjaldt erstatningsutmålingen for utbyggingen av vindkraftverk og kraftledninger.

Fosen Vind DA begjærte skjønn ved Inntrøndelag tingrett 25. august 2014 mot bl.a. Fosen Reinbeitedistrikt, Nord- og Sørgruppen. Sørgruppen anførte at skjønnet måtte nektes fremmet, og denne delen av saken ble behandlet særskilt, sammen med erstatning til en av grunneierne. Inntrøndelag tingrett avsa 15. august 2017 skjønn, hvor det for den del av saken som gjaldt reinbeitedistriktet ble konkludert med at skjønnet fremmes. Reinbeitedistriktet begjærte overskjønn, men lagmannsretten og siden Høyesterett konkluderte med at rettens avgjørelse om fremme av skjønnet ikke kunne angripes før skjønnet er avsagt. Prosesshistorien er nærmere beskrevet i skjønnet 28. juni 2018 om erstatningsutmåling på s. 3 flg.

I skjønnet 28. juni 2018 ble Fosen reinbeitedistrikt tilkjent slik erstatning:

- Sørgruppen:
 - o Beitetap Storheia: kr 6.371.000
 - o Fôring i kriseår: kr 2.300.000
 - o Kraftlinje, merarbeid og beitetap kr 210.000
- Nordgruppen:
 - o Roan, beitetap kr 4.790.000
 - o Kvenndalsfjellet, beitetap kr 1.445.000
 - o Harbakksfjellet, beitetap kr 1.143.000
 - o Fôring i kriseår kr 2.300.000
 - o Kraftlinje, merarbeid og beitetap kr 1.051.000

Skjønnsforutsetningene for overskjønnet er de samme som for skjønnet avsagt i tingretten, og det vises til skjønnet 28. juni 2018 på s. 5 flg.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Statnett SF og Fosen Vind DA har i hovedsak gjort gjeldende:

Overskjønnsretten skal fastsette erstatning for det økonomiske tapet som reindriften påføres ved bygging av vindkraftverk og kraftledninger. Det er de alminnelige prinsipper for erstatningsutmåling som kommer til anvendelse. Det må foreligge et økonomisk tap som står i årsakssammenheng med inngrepene. Andre påvirkninger, som f.eks. annen bebyggelse og rovvilt, må holdes utenfor erstatningsberegningen. Reindriften har som alle andre en tilpasningsplikt.

Det er reindriften som må sannsynliggjøre at inngrepene påfører reindriften en ulempe, og at ulempen fører til et økonomisk tap. Kravet er alminnelig sannsynlighetsovervekt. I bevisvurderingen må det legges vekt på begivenhetsnære bevis, så som GPS-målinger av rein under og etter anleggsperioden.

Både effekten av vindkraftverk og kraftledninger har vært gjenstand for flere studier som overskjønnsretten må ta utgangspunkt i ved sine vurderinger. Sentralt står NINA-rapport 1305 om vindkraft og reinsdyr (juni 2017), som er en kunnskapssyntese basert på de studier som har vært gjennomført om temaet. Rapporten er et samarbeid mellom de to viktigste fagmiljøene i Norden og det er enighet om konklusjonene.

Når det gjelder vindkraftverk, er det gjennomført seks studier. I tre av dem er det ikke påvist unntakelse eller andre effekter på reinen. I de tre andre finner man redusert bruk i varierende grad, primært i kalvingsperioden. For kraftlinjer er det ikke fremlagt studier de siste ti år som viser unntakelse i driftstid.

De aktuelle tapspostene ved inngrep i reindriftsområder er produksjonstap og merarbeid. Produksjonstap vil kunne oppstå ved bortfall av beiteareal eller ved unntakelse. Dette beror på en konkret vurdering. Dersom det fortsatt er tilstrekkelig beiteareal, vil det ikke foreligge et tap. På dette punkt har tingretten trådt feil ved at den beregner og prissetter tapt beiteareal uten å vurdere om det er tilstrekkelig beiteareal ellers i distriktet. Verken spørsmålet om minimumsbeite eller tilpasningsplikt er særskilt drøftet.

Betydningen av tap av beite i kriseår står sentralt i saken. I normalår vil produksjonen ikke påvirkes av inngrepene, men det anerkjennes at i kriseår vil tapt beite kunne lede til produksjonstap. Produksjonstap kan også oppstå som følge av forstyrrelser, ved at reinen derved får redusert slaktevekt.

Det må legges til grunn at inngrepene fører til merarbeid for reieneierne. Det må gjetes ekstra ved tilpasning til nye omgivelser. Verdsettingen av arbeidsinnsatsen beror på arbeidets karakter og behov for utstyr.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Den konkrete vurderingen av vindkraftverkene – Nordgruppen:

Når det gjelder etableringen av vindparken i Roan – Haraheia, kan det ikke legges til grunn et produksjonstap i normalår. Beiteene på Fosen overlapper hverandre og utnyttes ulikt, ut fra forholdene i den enkelte sesong. Det fremgår både av konsekvensutredningen som ble utarbeidet i samarbeid med reindriftsnæringen, og bruksreglene for sijten, at vinterbeite ikke er minimumsfaktor for produksjonen. I en overgangsfase vil imidlertid anleggene kunne skape uro som gir økt energiforbruk og reduserte slaktevekter. Heller ikke i såkalte kriseår kan det legges til grunn at det vil oppstå tap utover uro i en overgangsperiode. Det må vektlegges at det ikke er noen konkrete erfaringer med slike kriseår, at en knapphet på beite vil motivere for bruk av vindparkområdene, og at Haraheia ikke er et utpreget senvinterbeiteområde.

Det må påregnes noe merarbeid i form av gjeting som følge av vindkraftanleggene. Den menneskelige aktiviteten forstyrrer, veier og brøytekanter krever mer innsats, og det må tas forholdsregler på grunn av faren for iskast. I noen grad er imidlertid dette allerede kompensert gjennom tiltak som utbyggerne har finansiert.

For Roan vest, Kvenndalsfjellet og Harbakksfjellet kan det ikke legges til grunn produksjonstap under normale forhold, men mindre fleksibilitet med hensyn til bruk av beiteområder kan gi noe merarbeid. I kriseår kan det tenkes produksjonstap, men dette er i så fall marginalt.

Inngrepene er ikke av en slik karakter at de gjør det nødvendig å etablere en ordning med vinterføring.

Det er for sent å fremsette ny innsigelse mot skjønnet fremme hva gjelder vindkraftverket i Roan (Haraheia). Nordgruppen har inngått avtale for tingretten om at innsigelsen frafalles. Lagmannsretten skal i prinsippet av eget tiltak vurdere lovligheten av å fremme skjønnet, men det er åpenbart ingen slik plikt i vår sak.

Den konkrete vurderingen – Sørgruppen og Storheia:

Nedbygd areal i konsesjonsområdet er på ca. 2%. Det er ikke grunnlag for å hevde at konsesjonsområdet som sådan er tapt for reindriftsnæringen. Sørgruppen har nektet å samarbeide om plassering av turbiner mv., og dette må tas i betraktning ved vurderingen av om tap er erstatningsmessig.

Det fremgår av både konsekvensutredningen og bruksreglene for distriktet at senvinterbeite ikke er minimumsfaktor for reintall og produksjon. Med utbyggingen av Storheia er det fortsatt tilstrekkelig med beite i normalår. Det er imidlertid sannsynlig at forstyrrelser kan gi økt energiforbruk og reduserte kalvevekter, i en overgangsperiode. Også i kriseår må det

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

antas at det vil være tilstrekkelig med beite. Storheia har ikke blitt benyttet på mange år, enkelte av dem kriseår. Det finnes alternative beitemuligheter. Det må dessuten antas at økt motivasjon, sult, påvirker graden av unnvikelse.

Det er sannsynlig at det oppstår merarbeid i form av økt behov for gjeting, og det vises til anførselene ovenfor vedrørende dette.

Den konkrete vurderingen: kraftlinjen Sjøåsen – Åfjord.

For Nordgruppen går traseen på ca. 60 km gjennom alminnelige høst- og tidligvinterbeiter, og gjennom kalvingsland for en mindre strekning. Deler av linjen er en parallellføring med eksisterende kraftlinje. For Sørgruppen går traseen på ca. 10 km i utkanten av høst-/vinterbeiter.

Det skal ikke gis erstatning for produksjonstap. Ingen senere studier viser unnvikelse, og det er ikke grunn til å anta at det vil bli reduksjon i reintallet eller reduserte slaktevekter. Det kan eventuelt vurderes erstatning for produksjonstap og merarbeid som følge av forstyrrelser i anleggsperioden, men det må da tas i betraktning at det har vært restriksjoner i byggeaktiviteten i kalvingsperioden, og at det for Nordgruppen er gitt tilskudd til oppgradering av slakteanlegg. Sørgruppen har mottatt tilskudd på kr. 200.000 til dekning av utgifter og ulemper.

Felle spørsmål

Fremtidig erstatning må kapitaliseres for å få nåverdien. For varig tap må renten i tråd med rettspraksis settes til 4 %. Utbyggerne aksepterer imidlertid 3,5 % for tap opp til ti år.

Erstatningen må fastsettes til et engangsbeløp. Ekspropriasjonsvedtaket har ingen tidsbegrensning. At konsesjonsvedtaket er tidsbegrenset, har primært sammenheng med at myndighetene dermed gis adgang til å endre eller fastsette nye vilkår. Konsesjonen vil i praksis alltid fornyes.

Utbyggingen av vindkraftverk på Storheia er ikke i strid med FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Selv om reindrift er vernet av bestemmelsen, er ikke utbyggingen en trussel mot denne delen av den samiske kulturen på Fosen.

Etter ordlyden i bestemmelsen gjelder vernet det å «nektes ... utøvelsen av kulturen». Terskelen er høy, noe som også kan utledes av norsk høyesterettspraksis. Praksis fra FNs menneskerettighetskomite taler mot at terskelen er overtrådt i dette tilfellet. Det er bare ett kjent eksempel på krenkelse, Angela Poma Poma mot Peru (2009), og det gjaldt et tilfelle hvor inngrepene var langt mer alvorlige enn i vår sak, og hvor prosessen forut var svært kritikkverdig. Inngrepene i vår sak representerer ikke en trussel mot samenes reindrift på

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Fosen, og prosessen frem mot konsesjonsvedtaket har vært grundig og inkluderende. Det må også tas i betraktning at reinbeitedistriktet gis full erstatning for de ulemper som påføres.

Det foreligger heller ikke noen krenkelse av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon tilleggsprotokoll 1 artikkel 1 nr. 1 (EMK P1-1) om vern av eiendomsrett. Dette vernet er ikke absolutt, og kan innskrenkes innenfor rammen av en forholdsmessighetsbetraktning. Staten har vid skjønnsmargin, og det er et sentralt moment at det betales full erstatning.

Heller ikke ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter (ILO 169) artikkel 15 nr. 2 er krenket. Den er ikke inkorporert i norsk rett, og det kan ikke utledes noen rett til å delta i fordelingen av overskuddet fra vindkraftproduksjonen. Uttrykket «benefits» har ikke selvstendig betydning ved siden av «compensation».

Det foreligger ikke saksbehandlingsfeil i form av mangelfull utredning. Den samlede saksbehandlingen fremstår som fullt ut forsvarlig. Konsekvensen for reindriften har vært grundig vurdert. Også iskast som problemstilling har vært utredet under prosessen. Begrunnelsen for vedtakene har vært innenfor de krav man stiller etter forvaltningsloven og ulovfestede regler.

Statnett SF og Fosen Vind DA har lagt ned slik påstand:

1. Overskjønnet fremmes.
2. Påstand fra Fosen reinbeitedistrikt, Nordgruppen prinsipalt punkt 1 avvises.

Fosen Reinbeitedistrikt Sørgruppen har i hovedsak anført:

Utbyggingen av vindkraft i Storheia skjer i Sørgruppens beste og klart viktigste senvinterbeite. Cirka 130 km² beiteareal går tapt, som utgjør over 50 % av tilgjengelige senvinterbeiter.

Det er fare for at minst en sjetteandel vil måtte avvikle driften. Med bare to sjetteandeler tilbake, er det fare for at all reindrift opphører i Sørgruppen. Det må minst være tre andeler for å kunne drive rasjonelt. Dette er en trussel mot den sørsamiske kulturen, som bæres oppe av reindriften.

Det må legges til grunn at Sørgruppen er helt avhengig av alle de tre senvinterbeitene: Storheia, Rissa og Leksvik. Dette fremgår både av den fagrapport som ble utarbeidet i 2008 i forbindelse med konsesjonsbehandlingen, og av Nellemann og Pravettonis rapport

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

fra september 2019, bestilt av Sørgruppen. Reindriften er avhengig av rullering mellom områder for å unngå at laven beites helt ned og eroderes. Rullering bør skje etter ca. 8–12 år. I år hvor det er ising på Rissa og Leksvik, mister Sørgruppen med utbygging av Storheia det eneste tilgjengelige senvinterbeitearealet.

Det kan ikke legges til grunn, slik Olje- og energidepartementet har gjort under klagebehandlingen, at planområdet for Storheia kan benyttes til vinterbeiting etter vindkraftutbyggingen. I antall turbiner dreier det seg om en såkalt «full utbygging», og ikke en «reduisert utbygging», slik forutsetningen opprinnelig var.

Det utbygde arealet er på ca. 38 km², med 80 vindturbiner som er plassert langs fjellryggene. Vindturbinene er svært synlige med en navhøyde på 87 meter, og de avgir mye støy. Veianlegget er på 59 km. Veiene må vinterbrøytes for vedlikehold, de blir fort bare og uegnet for scooterkjøring, det er autovern langs deler av strekningen, og mye skarpstein i veikantene. Den eneste flyttveien til nordlige del av Storheia er sperret. Dette må tas i betraktning når overskjønnsretten vurderer om området fortsatt er egnet for reindrift.

På basis av nyere forskning må det legges til grunn at reinen vil unngå vindkraftanlegget. Unnvikelsessonen vil kunne være opp til 10 km der hvor reinen ser turbinene. OED har i senere tid lagt til grunn unnvikelsessone på 4 km. Coleman m.fl. la til grunn 3 km unnvikelsessone i rapport om vindkraftverkene på Fosen fra 2018.

Faren for iskast fra turbinene gjør i seg selv at området ikke kan benyttes til reindrift. Det er strenge regler for de ansatte med hensyn til å oppholde seg i anlegget på vinterstid, og det vil være forbundet med uakseptabel fare å gjete, drive og føre tilsyn av rein i området. Sikkerhetsavstanden fra hver turbin er på 200 meter. Reindrift under slike forhold vil dessuten være i strid med dyrevelferdsloven § 24.

Området sør for Storheia kan ikke brukes til senvinterbeite på grunn av pakking og ising. Området ligger lavere til. Området vest for Storheia blir for lite og fragmentert, og blir dessuten nokså utilgjengelig.

Fagrapportene fra 2008, 2009 og 2011, utarbeidet i tilknytning til konsesjons- og klagebehandlingen, ligger alle tett opp til en konklusjon om at Sørgruppens eksistens er truet. Konklusjonene bygger på en diskutabel forutsetning om at en viss bruk av planområdet er mulig, og at det er sommerbeite som er minimumsfaktoren. At sommerbeite ikke er minimumsfaktor, sier seg selv; det beiter svært mange sau i området på sommerstid, og slaktevektene på lam er relativt høye.

Også Reindrifftsforvaltningen i Trøndelag har i sin høringsuttalelse konkludert med at reindriften er truet. Det samme gjør Nellemann i sin rapport fra 2019.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Det anføres at utbyggingen av Storheia er så inngripende at den er i strid med folkerettslige regler til vern av urbefolkningen. For det første anføres at skjønnet nektes fremmet fordi konsesjonsvedtaket er i strid med SP artikkel 27, som gjelder som norsk lov jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3. Bestemmelsen forbyr Staten å nekte («shall not be denied») medlemmene av etniske minoriteter retten til å dyrke sin egen kultur. Partene er enige om at samene er beskyttet av bestemmelsen, og om at reindrift er en del av samenes kultur som har vern. Sørgruppen anfører at etablering av vindkraftverkene i realiteten nekter samene reindrift, ved at sentrale og nødvendige senvinterbeiter går tapt. Beskyttelsen gjelder på individnivå, og skal sikre at den enkelte reindriftutøver kan ha tradisjonell reindrift som levebrød.

Eldre høyesterettspraksis er ikke retningsgivende. Det avgjørende i dag er om et tiltak innsnevrer retten til kulturutøvelse betydelig. I Poma Poma mot Peru (2009) var spørsmålet om inngrepet hadde «substantive negative impact». Virkningen for den enkelte er avgjørende, ikke tiltakets omfang i seg selv. Tidligere inngrep må tas i betraktning i en kumulativ vurdering.

Det følger av Menneskerettskomiteens «General Comment No. 23 (1994): The rights of minorities» artikkel 27 premiss 6.1 at uttrykket «denied» må forstås slik at det også dekker krenkelser – «violations» – av rettigheten, ikke bare de rene nektelser.

Vernet er absolutt i den forstand at det ikke åpnes for noen skjønnsmargin for staten. Det skal ikke foretas noen interesseavveining mot andre hensyn.

Reell dialog med reindriftsnæringen, i forkant av et inngrep, er en nødvendig forutsetning for å unngå krenkelse av artikkel 27, men samtidig kan man ikke konsultere seg bort fra det materielle vernet som bestemmelsen gir.

Det er ikke krav om sannsynlighetsovervekt for at en eller flere av reineierne må slutte med sin virksomhet. Det er tilstrekkelig at inngrepet fører til at næringen er «truet».

For det andre anføres at vedtaket om konsesjon er i strid med EMK P1-1 om vern av eiendomsretten. Reineierne må avstå sin bruksrett (beiterett), og det anføres at avståelsen ikke er forholdsmessig. Det må legges vekt på at den kulturelle betydningen av landområdene innebærer at beiteretten ikke kan erstattes med penger. Det vises til EMK artikkel 14, som krever at urfolk behandles annerledes enn andre som utsettes for eiendomsinngrep (positiv forskjellsbehandling), jf. saken Thlimmenos mot Hellas (2000).

For det tredje anføres at konsesjonsvedtaket er i strid med Rasediskrimineringskonvensjonen artikkel 5 d) v. Konvensjonsbestemmelsen gir enhver, uten hensyn til bl.a. etnisk opprinnelse, rett til å eie eiendom. Den er inkorporert som norsk lov gjennom

Likestillings- og diskrimineringsloven § 5, og innebærer et krav om positiv forskjellsbehandling ved interesseavveiningen etter oreigningslova § 2.

Subsidiært anføres at vedtaket lider av saksbehandlingsfeil som leder til ugyldighet. Vedtaket bygger for det første på feil faktiske forutsetninger. OED har feilaktig lagt til grunn at området kan benyttes til reindrift etter utbyggingen. Det vises særlig til at reindrift i området vil være i strid med dyrevelferdsloven § 24 og straffbart etter § 37 på grunn av faren for iskast. Departementet har dessuten lagt til grunn en for lav konsekvensgrad med hensyn til den totale utbyggingen, sammenlignet med fagutredningen fra 2011.

For det andre er vedtaket mangelfullt utredet. Avgjørende er hva som foreligger på vedtakstidspunktet, og det må være forholdsmessighet mellom de interesser som skal tas hensyn til og omfanget av utredningene. NVE og departementet har ikke utredet om det er fare for at minst en av reieneierne ikke lenger kan livnære seg av reindrift, og det er ikke utredet hvilken betydning iskastfaren får for reindriften. Det er heller ikke foretatt en samlet utredning av virkningen av vindkraftverket og 420 kV kraftledning videre sørover fra Storheia.

Det er en ikke fjerntliggende mulighet for at feilene, enkeltvis eller samlet, kan ha påvirket vedtakets innhold slik at virkningen blir ugyldighet. Ved ugyldighetsvurderingen skal det ikke tas hensyn til at anlegget er ferdig bygget; utbygger har valgt å ta en risiko.

Når det gjelder erstatning, gjør Sørgruppen gjeldende de samme anførsler som Nordgruppen. For øvrig anføres at erstatningen for ulemper og merkostnader i driftstiden skal utbetales som årlige beløp, jf. oreigningslova § 22 første ledd andre punktum. Konesjonsvedtaket er begrenset til 25 år, og ekspropriasjonsvedtaket står reelt sett i samme stilling.

Erstatning for kraftlinjen må dekke merarbeid knyttet til vanskelige passeringpunkter samt beitetap som følge av unnvikelse.

Sørgruppen krever dekket fulle sakskostnader for både skjønnsretten (tingretten) og overskjønnsretten. Det er ikke grunnlag for de reduksjoner som tingretten har foretatt. Saken er eksistensiell for Sørgruppen, og det må aksepteres at det legges ned mye arbeid og innhentes sakkyndige rapporter, for å sikre balanse mellom partene.

Fosen Reinbeitedistrikt Sørgruppen har lagt ned slik påstand:

Storheia:

1. Prinsipalt:
Overskjønnet nektes fremmet.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Subsidiært:
Sør-gruppen tilkjennes full erstatning.

2. Sør-gruppen tilkjennes sakskostnader.

420 KV kraftlinje:

1. Sør-gruppen tilkjennes full erstatning.
2. Sør-gruppen tilkjennes sakskostnader.

Fosen Reinbeitedistrikt Nordgruppen har i hovedsak anført:

Nordgruppen vil prinsipalt fremme krav om erstatning etter områdets bruksverdi. Konkret innebærer dette at utgifter til dekning av driftsomlegging i form av foring, re-etablering av kalvingsområde og merarbeid som følge av en mer spredt flokk kreves erstattet. Subsidiært bes overskjønnsretten ta stilling til om det er grunnlag for erstatning etter markedsverdi, hvor erstatningen må settes med utgangspunkt i hva markedet vil betale reiene for at de samtykker til inngrepet. Videre anføres det at vedtaket om å gi konsesjon til utbygging av vindkraftverk i Roan-Haraheia er ugyldig, og at denne delen av skjønnet nektes fremmet.

Erstatningskravet og gyldighetsvurderingen må baseres på at hele reinbeiteområdet vest for Fv. 715 har gått tapt som følge av utbyggingen. Dette er områder som har vært mye brukt alle år siden GPS-registreringene startet i 2008. GPS-registreringene viser nesten total unnvikelse både i anleggsfasen og i driftsfasen (året 2019). Målingene samsvarer med erfaringene fra utbyggingen av Bessakerfjellet, som har ført til total unnvikelse gjennom 11 år. Det vises også til vitneforklaringer om andre vindkraftanlegg, til partsforklaring fra Terje Haugen og fra tidligere reindriftsagronom Harald Sletten. Konsekvensutredningen har lagt til grunn at utbyggingen «truer reindriftens eksistens».

Det må legges til grunn unnvikelseeffekter både for kraftledninger og for vindkraftverk. For kraftledninger er kunnskapsgrunnlaget noe sprikende, og det er ulike resultater avhengig av om det er sommer- eller vinterbeite, og i den forbindelse effekten av såkalt corona-lys. Rettspraksis de siste ti år bygger på at det finner sted unnvikelse, men tilvenning etter en tiårsperiode. Tilvenningen er imidlertid ikke dokumentert vitenskapelig.

For vindkraftverk er det bare to studier som ikke viser negative effekter, og de er ikke relevante for denne saken fordi reinen i de to tilfellene ikke hadde bevegelses- og beitemuligheter andre steder. Tre nye studier, Gabrielsberget, Raggonvidda og Malå, viser betydelig unnvikelse. Samtlige sakkyndige for lagmannsretten har vært negative til muligheten for reindrift i vindkraftanlegget eller tilgrensende områder. Lagmannsretten må legge til grunn at disse områdene er fullstendig tapt som beiteområder.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Konsekvensen av tapte beiteområder for Nordgruppen er betydelige. Arealtapet er stort, og de sikreste beitene forsvinner, med tanke på ising på sen vinteren. Det er fare for overbeite andre steder, og utbyggingen reduserer fleksibiliteten. Dyra vil gå mer spredt, og være vanskeligere å samle inn. Det er risiko for at dyrene trekker til nye områder, mot kysten og mot innmark, noe som kan skape konflikter med landbruket. Det er også større risiko for sammenblanding med Sørgruppens rein. Ved vurderingen av virkningene må det ses hen til at klimaforandringene har gjort området mer sårbart, med økt ising. Området er fra før hardt rammet av inngrep i form av hytteutbygging og vindkraftutbygging (Bessaker). Det er fare for at en sijeandel må slutte, og på grunn av gjensidig avhengighet vil det i så fall kunne føre til at hele Nordgruppen opphører.

Det er bare vinterfôring som kan avhjelpe beitetapet, og det kreves erstatning med utgangspunkt i dette. De nærmere kostnadene er estimert i rapporten og forklaringen fra Anders Eira. Ved vurderingen av kostnadene må det tas i betraktning at reindriften har et folkerettslig og konstitusjonelt vern, noe som betyr at lønnsomheten ikke er avgjørende for om en kostnad skal dekkes. Overskjønnsretten må være varsom med å overprøve nødvendigheten av de konkrete tiltakene som næringen og den sakkyndige har tilrådd.

Det bes om at overskjønnsretten tilkjenner erstatning etter markedsverdi, dersom denne er høyere enn erstatning for bruksverdien. Inngrepet er ekspropriasjonsrettslig vernet, og vederlagsloven gjelder fullt ut for bruksrettigheter. Det må legges til grunn at reieneierne har kompetanse til å inngå avtale om begrensninger i reindriften i konsesjonsperioden på 25 år, og at denne muligheten for å inngå avtale har en markedsverdi. Praksis viser at det eksisterer et marked, og reieneierne må derfor ikke stilles dårligere enn om de hadde forhandlet og inngått avtale på markedsvilkår. Det er ikke relevant om reieneierne ville inngått avtale frivillig. Vindkraft er investors marked, og handler i denne sammenhengen ikke om vitale samfunnsinteresser som strømforsyning og forsyningsikkerhet. Det er rimelig at reindriftnæringen, som rammes hardest, får ta del i den økonomiske gevinsten som andre aktører nyter godt av. Ingen rettslige grunnlag taler med styrke mot at erstatningen kan beregnes på denne måten.

Markedsverdien må fastsettes med utgangspunkt i hva vanlige kjøpere ville gitt for en innskrenkning av reindriften. Det må gjøres en konkret vurdering av rettighetens karakter mv., og deretter en sammenligning av priser ved frivillig avhendelse av sammenlignbare rettigheter. En relevant sammenligning er hva utbygger har forpliktet seg til å betale ved utbygging av Davvi vindpark. Det er også relevant å vurdere hva grunneierne i vindparkområdene mottar av vederlag for bortleie av grunneiendommen. Verdien på tiltredelsestidspunktet er avgjørende, og på den tiden var investeringsviljen stor.

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUST MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Ved utmåling av erstatning må kapitaliseringsrenten settes slik at det reelt sett gis full erstatning. En kapitaliseringsrente på 4 % slik utbygger ønsker gir en fjerdedel av full erstatning, og vil i seg selv være et argument for at ekspropriasjonsvedtaket er ugyldig.

Reelt sett er siften bundet til å plassere erstatning for årlige utgifter på bankkonto, selv om forskrift om reindrifsfond åpner for at siften kan investere i reindrifsmidler. Det er bare engangserstatninger som kan investeres i det som engangserstatningen skal dekke, f.eks. foringsanlegg. Årlige utgifter må sikres for hele perioden som erstatningen skal dekke, og kan ikke investeres.

Høyesterettspraksis åpner for lavere kapitaliseringsrente enn standardrenten på 4 %. Det avgjørende er hvilken avkastning som kan oppnås ved å benytte de aktuelle plasseringsalternativer. Det skal riktignok mye til for å fravike standardrenten, men som følge av plikten til å plassere erstatningen i bank eller statsobligasjoner er reindriften et særtilfelle.

Overskjønnsretten har plikt til på eget initiativ å vurdere gyldigheten av konsesjons- og ekspropriasjonsvedtaket som gjelder vindkraftutbyggingen på Haraheia. At Nordgruppen tidligere har frafalt innsigelsen, får ikke betydning. Ved vurderingen av ugyldighet, må overskjønnsretten ta i betraktning sammenhengen med spørsmålet om erstatning for foringsanlegg. Selv om slik erstatning gis, er det spørsmål om foring er forenlig med tradisjonell reindrift som er vernet. Overskjønnsretten må også vurdere sammenhengen med spørsmålet om kapitaliseringsrente, jf. ovenfor.

Fosen Reinbeitedistrikt Nordgruppen har lagt ned slik påstand:

«Prinsipalt:

1. Skjønnnet nektes fremmet for Roan vindkraftverk
2. Fosen reinbeitedistrikt, nordgruppen, v/distriktets leder Terje Haugen, tilkjennes full erstatning for de øvrige ekspropriasjonsinngrep
3. Fosen reinbeitedistrikt, nordgruppen, v/distriktets leder Terje Haugen, tilkjennes dekning av sakskostnader i overskjønnet

Subsidiært:

1. Fosen reinbeitedistrikt, nordgruppen, v/distriktets leder Terje Haugen, tilkjennes full erstatning.
2. Fosen reinbeitedistrikt, nordgruppen, v/distriktets leder Terje Haugen, tilkjennes dekning av sakskostnader i overskjønnet.»

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Lagmannsrettens vurdering

Overskjønnet gjelder utbygging av vindkraftverk og tilknyttede kraftledninger på Fosen, og de virkninger dette har for reindriftsnæringen. Dels er det spørsmål om utbyggingen har virkninger av en slik kvalifisert art at vedtakene om å gi konsesjon til utbygging av to av vindkraftverkene – Storheia og Haraheia – er ugyldige. Dette gjelder skjønnets fremme. Dels er det spørsmål om å utmåle erstatning for det økonomiske tap som reindriftsnæringen påføres som følge av utbyggingen.

Oversikt over reindriften på Fosen og inngrepene. Problemstillinger

Fosenhalvøya ligger nord for Trondheimsfjorden. Fosen reinbeitedistrikt er delt i to sijter: Nord-Fosen og Sør-Fosen (benevnt Nordgruppen og Sørgruppen), som driver adskilt hele året. Sijte er det sørsamiske ordet for siida, og i reindriftloven § 51 er en siida nærmere definert. Fosen reinbeitedistrikt har et samlet areal på ca. 4200 km², fordelt på Nord-Fosen med ca. 2200 km², og Sør-Fosen ca. 2000 km². Samlet reintall er i Bruksreglene for distriktet, vedtatt 30. mai 2015, satt til maksimalt 2.100, fordelt likt på de to sijter. Tallet har vært stabilt de siste år.

Nord-Fosen sijte omfatter hele eller deler av kommunene Flatanger, Namsos, Steinkjer, Osen og Åfjord i Trøndelag fylke. Sør-Fosen sijte omfatter hele eller deler av kommunene Steinkjer, Inderøy, Indre Fosen, Åfjord og Ørland i Trøndelag fylke. Oversikten bygger på de siste kommuneendringene som trådte i kraft 1. januar 2020. Begge sijtene består av tre sijteandeler. Sijteandelene er drevet av familier.

OED har truffet vedtak om konsesjon til i alt fire vindkraftverk i distriktet. Dette er Storheia vindkraftverk, som ligger i Sør-Fosen sijte, og Roan (Haraheia), Harbaksfjellet og Kvenndalsfjellet vindkraftverk, som ligger i Nord-Fosen sijte. Det er i første rekke Storheia og Roan som er problematiske sett fra reindriftsnæringens ståsted, og det er konsesjonsvedtakene til disse to vindkraftverkene som påstås ugyldige.

Storheia vindkraftverk ligger i Åfjord og Ørland kommuner. Vindkraftanlegget er plassert vest for Fv. 715, cirka 5 km sør for Årnes i Åfjord kommune. Det består av 80 turbiner. Planområdet er på 37,9 km², av dette er nedbygd areal 0,76 km² (ca. 2 %). Adkomstvei og interne veier er på til sammen ca. 62 km.

Roan vindkraftverk ligger i Åfjord kommune og er plassert på fjellplatåene øst for kommunesenteret. Det består av 71 vindturbiner. Planområdet er på 24,5 km², nedbygd areal er 0,63 km² (ca. 2,6 %). Adkomstvei og interne veier er på til sammen ca. 70 km. Roan vindkraftverk består av to delområder som er adskilt av Einarsdalen. Det er den østlige delen – Haraheia – som representerer det alvorligste inngrepet i reindriften.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

De to andre vindkraftverkene, Harbaksfjellet og Kvenndalsfjellet, er på grunn av beliggenheten av mindre betydning for reindriften. Harbaksfjellet ligger ca. 13 km nord for Årnes sentrum i Åfjord kommune, på en halvøy ut mot havet. Kvenndalsfjellet ligger ca. 6 km nordvest for Årnes sentrum i Åfjord kommune.

I tilknytning til utbyggingen av vindkraftanlegg er det oppført en 420 kV kraftledning fra Namsos via Hofstad til Storheia i Åfjord. Fosen reinbeitedistrikt berøres av strekket fra tettstedet Sjøåsen, som ligger i Namdalseid i Namsos kommune, til Åfjord kommune.

Det er i første rekke Nordgruppen som blir berørt av kraftledningen. Traseen gjennom Nordgruppens områder er ca. 60 km lang og går gjennom høst og høst/vinterbeiter. Den krysser kalvingsland (Finnkallan/Rørliheia), og et slakteområde ved den gamle fylkesgrensen (Meungan). I disse områdene har det vært restriksjoner i de sårbare periodene under anleggsperioden. Om lag 34 km av traseen er såkalt parallellføring med eksisterende 66 kV-ledninger og 132 kV-ledninger.

Det er bare det siste strekket mellom Seterheia og Storheia som ligger i Sørgruppens område. Strekningen er på ca. 10 km, og ligger i utkanten av høst/vinterbeiter. Det er ikke opplysninger om spesielt sårbare områder langs denne delen av traseen.

Overskjønnet reiser en del grunnleggende spørsmål av faktisk og vitenskapelig art. Et sentralt spørsmål for lagmannsretten er om reinen unnviker vindkraftverkene, og i så fall i hvilket omfang. I tilknytning til unnvikelse kommer spørsmålet om eventuell tilvenning, og eventuelt etter hvor lang tid. Et særskilt spørsmål er om faren for iskast fra rotorbladene i vindturbinene i seg selv innebærer at reindrift er utelukket eller må begrenses vesentlig. Kraftledningen reiser også spørsmål om unnvikelse og tilvenning, men eventuelle effekter her er ikke så dramatiske som for vindkraftverkene. Lagmannsretten vil drøfte disse spørsmålene nærmere før den tar stilling til de rettslige spørsmål om ugyldighet og erstatning.

Vindkraftverkene – unnvikelse og tilvenning

Reindriftnæringens hovedsynspunkt er at reindrift i praksis er utelukket i selve vindkraftverkområdene, og i en radius rundt området som kan være opp til ti km dersom vindturbinene er synlige for reinen. For reieneierne anses derfor områdene som tapt.

Utbygger har argumentert med at reindrift og vindkraftutbygging er forenlig, selv om det må påregnes ulemper i form av forstyrrelser og økt gjeting. Reinen styres av sult, og dens primærbehov vil overstyre redselen og uroen som vindkraftanlegget og aktiviteten der medfører. Utbyggingen har vært tilpasset konkrete behov med hensyn til flyttleier osv.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Ved stillingtaken til spørsmålet om reinens unnvikelse av vindkraftanleggene, er det naturlig å ta utgangspunkt i den forskning som foreligger på feltet. Spørsmålet er av utpreget generell art, selv om den generelle kunnskapen om emnet må anvendes med utgangspunkt i en konkret vurdering av områdets beskaffenhet. Erfaringsgrunnlaget for de to vindkraftverkene er dessuten relativt spinkelt, og ikke i seg selv tilstrekkelig til å foreta en forsvarlig prognose.

I 2017 ga Norsk institutt for naturforskning (NINA) ut en rapport om «Vindkraft og reinsdyr – en kunnskapssyntese». Som overskriften indikerer, er rapporten en sammenfatning av ulike undersøkelser om effekten av vindkraftanlegg og kraftledninger på reinsdyr. I oppsummeringen på s. 3 om «Vindturbiner og rotor» heter det:

«Ved to av de undersøkte vindkraftanleggene i Sverige og i en ny studie fra Norge har en funnet at reinsdyr har redusert bruk [av] områder innenfor 3-5 km fra slike anlegg. Samtidig er det gjennomført en studie i Sverige og tre undersøkelser i Norge som ikke har dokumentert redusert arealbruk i nærområdet til vindkraftanlegg (...). Disse avvikene skyldes både topografi, beiteforhold, nærhet til annen infrastruktur og design/gjennomføring av de ulike undersøkelsene».

Om «Veger» sies det på samme sted:

«Veger medfører økt ferdsel og økt tilgjengelighet. Veger fører til unnvikelse og vil være til hinder for reinsdyras naturlige bevegelser. Unntakene fra dette kan være veger som bygges i områder som allerede har mye infrastruktur eller veger som har svært lite trafikk. Stenging av veger kan være et effektivt avbøtende tiltak, men erfaringer viser at det er vanskelig å opprettholde slike strenge regimer over tid».

Selv om konklusjonen er relativt åpen med hensyn til effekten av vindkraftanlegg, er det slik at overføringsverdien fra de ulike undersøkelsene som konklusjonen i rapporten bygger på, og til situasjonen på Fosen, varierer. Det er derfor nødvendig å gå nærmere inn på geografiske og andre premisser for de ulike undersøkelsene. Lagmannsretten bygger her primært på den presentasjon som docent Anna Skarin (Uppsala) holdt under forhandlingene.

To av de tidligere studiene som ikke hadde vist særlig effekt – Kjøllefjord (2012, 2013) og Fakken (2017) – gjelder høytliggende sommerbeiteområder på halvøyer. De har etter lagmannsrettens oppfatning mindre relevans for senvinterbeiteområder som ikke er naturlig avgrenset mot andre områder. For disse studiene foreligger det heller ikke GPS-målinger av rein i driftsperioden.

Større overføringsverdi har studien Stor-Rotliden (2016), som konkluderer med noe økning av beitetettheten utenfor vindkraftanleggenes synsvidde. Det forelå imidlertid få

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUST MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

observasjoner av beitebruken før anlegget ble bygget, og det er derfor vanskelig å trekke sikre slutninger fra studien.

Tre nyere studier viser betydelig unnvikelse: Gabrielsberget (2016) viser at når vindkraftanlegget er i drift (og reinen ikke føres), unnviker store deler av flokken anlegget med en sone på ca. tre km. Raggonvidda (2017) viste tilsvarende effekt, men med en større unnvikelsessone på 11-20 km. En sentral konklusjon i studien er at reinen unnviker områder der vindturbinene er synlige. Også Malå (2018) konkluderte med at det visuelle har stor betydning; et av funnene var at bruken av områder som var ute av syne for vindturbinene økte med 79 %.

Samlet sett mener lagmannsretten at det foreligger et solid vitenskapelig grunnlag for at reinen i betydelig grad vil unnvike vindkraftanlegg der hvor den har alternative beiteområder å trekke mot.

Denne konklusjonen støttes opp av forklaringer fra reineiere med erfaring fra vindkraftanlegg. Reineier Frode Utsi har sitt sommerbeiteområde ved Raggovidda i distrikt 7 i Finnmark. Hans erfaring er at det bare er bukkene som bruker området til beite. Simlene, som utgjør 85-90 % av flokken, er langt mer skye. Ved lavt skydekke kan imidlertid flokken trekke noe nærmere vindkraftanlegget. Marianne Persson (Gabrielsberget, Sverige) har forklart at reinflokkene beveger seg unna og nedenfor anlegget. Bare noen hanner streifer i området. Hun anslår at 80-90 % av reinen unnviker. De reinene som ikke unnviker, er vanskelig å få ut av området, og byr på merarbeid. Unnvikelseeffekten er opp til ti km.

Det finnes GPS-målinger fra Fosen, som gjelder bruken av Haraheia før utbyggingen, under anleggsperioden, og ett år etter anleggsperioden, dvs. i driftsfasen. Målingene understøtter konklusjonene om betydelig unnvikelse. I korte trekk viser GPS-registreringene at Haraheia-delen av Roan vindkraftverk har vært mye i bruk siden 2009. Unnvikelsen har vært nesten total under anleggsperioden. I driftsåret 2019 var tendensen den samme. Det har ikke vært annen anleggsvirksomhet som har innvirket på dette ene driftsåret.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at reinen vil unnvike vindkraftverkene som er utbygd på Fosen, hvor Storheia og Roan (Haraheia) er de klart viktigste. Unnvikelsen vil etter lagmannsrettens oppfatning være så betydelig at områdene må ses som tapt som beiteområder. Unnvikelsessonen kan antas å være på minst tre km, men dette kommer ikke på spissen i denne saken. For senvinterbeite er det fjellrabbene som er verdifulle, og disse vil uansett være tapt.

For spørsmålet om tilvenning er kunnskapsgrunnlaget tynnere. Verken Utsi eller Persson (jf. ovenfor) har imidlertid registrert endringer i reinens adferd over tid, og det er ikke lagt

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

frem vitenskapelige undersøkelser som understøtter at det finner sted en tilvenning. Det vil derfor etter lagmannsrettens oppfatning være spekulativt å legge til grunn at reinen tilvenner seg vindkraftverkene, og over tid tar i bruk områdene som beiteområder.

Iskastfare og reindrif

Under visse værforhold vil rotorbladet på en vindmølle bli utsatt for ising. Ising skjer ved temperaturer under 0 grader celsius og når det samtidig er skyer eller tåke. For Roan er det foretatt beregninger som viser at det vil være farlig is 11 ganger årlig på gjennomsnittsturbinen. Tilsvarende tall for Storheia er 1-2 ganger årlig. Faregraden varierer med den enkelte turbin, og har i første rekke sammenheng med høyden på turbinen.

Ising kan være farlig fordi det meste av isen som dannes vil falle ned fra rotorbladet. Med et rotorblad i bevegelse, vil isen kunne slynges i stor hastighet og over lengre avstander. Maksimal kasteavstand er, konservativt beregnet, anslått til 240 meter. Treffes et dyr eller menneske, er dette potensielt dødelig.

Reineierne har anført at iskastfaren i seg selv utelukker bruk av områdene til beiting. Med den konklusjon lagmannsretten har kommet til vedrørende unnvikelse, er det ikke strengt nødvendig å gå nærmere inn på denne anførselen.

I tilknytning til drøftelsen nedenfor vedrørende saksbehandlingsfeil, vil lagmannsretten likevel bemerke at faregraden må anses å være så vidt liten at verken dyrevelferd eller hensynet til forsvarlig arbeidsmiljø for reineierne i seg selv utelukker beiting og gjeting. Lagmannsretten har fått fremlagt beregninger som viser at den statistiske sannsynligheten for å bli truffet av en dødelig isbit, er svært liten. For reinen, som lever et farlig liv, må risikoen anses å være akseptabel, selv om den er påført av mennesker.

For reineierne er risikoen i seg selv ikke akseptabel, men i kombinasjon med varsler om iskastfare, som er tilgjengelige på internett, og verneutstyr i form av hjelm og annet, lar det seg hevde at risikoen er innenfor det akseptable. Det kan i den forbindelse nevnes at det arbeider servicepersonell og andre personer kontinuerlig i anleggene, noe som tyder på at risikoen er håndterbar.

Kraftledningen: Unnvikelse og produksjonstap?

Det er fortsatt stor vitenskapelig usikkerhet om reinen unnviker kraftlinjer i driftsfasen, og i den forbindelse om kraftledningene har såkalt barrierevirkning. I den tidligere nevnte rapporten fra NINA (2017) oppsummeres kunnskapsgrunnlaget slik:

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

«Effektene av kraftledninger er fortsatt uklare. Nyere studier med bruk av GPS og data som er samlet inn før og etter utbygging viser at anleggsarbeidene kan føre til relativt sterk unnvikelse, men undersøkelsene underbygger også at kraftledninger i driftsperioden om sommeren og høsten har mindre negative effekter enn tidligere antatt. Hypoteser som forklarer de tilsynelatende variable effektene av kraftledninger med reinens evne til å se i UV-spekteret bør følges opp (...). Dette er særlig aktuelt mht. effekter om vinteren».

Når det særskilt gjelder effektene av kraftledninger vinterstid, heter det i rapporten:

«Nyere GPS-studier har foreløpig ikke sett på effektene av kraftledninger vinterstid. Tidligere vinterstudier har ulike konklusjoner mht. effektene av kraftledninger. Reimers m.fl. (2007) fant for eksempel ingen effekter, mens enkelte andre studier har vist til betydelige og negative effekter (Nellemann m.fl. 2001 og Vistnes m.fl. 2004)».

I en rapport fra 2014 – Sluttrapport VindRein og KraftRein – vurderes effekten fra diverse vindparker og kraftledninger på frittgående tamrein og villrein. I konklusjonen heter det bl.a:

«Våre resultater viser derimot at det kun er anleggsarbeid og menneskelig aktivitet knyttet til kraftledninger og vindkraftverk som virker negativt inn på dyrenes arealbruk. Selv for villrein i kalvingsperioden har vi ikke kunnet dokumentere beiteunnvikelse i driftsfasen for kraftledninger (...).»

Etter lagmannsrettens oppfatning er det ikke tilstrekkelig forskningsmessig grunnlag for å slå fast at det finner sted varig unnvikelse av kraftledninger i driftsfasen i sommerhalvåret. I vinterhalvåret er det forskningsmessige belegget større, men også her sprikende. Det er opp til den som krever erstatning, det vil si reindriftsnæringen, å sannsynliggjøre at det vil finne sted unnvikelse, og på generell basis er varig unnvikelse ikke tilstrekkelig sannsynliggjort. Lagmannsrettens vurdering av dette er i tråd med tidligere skjønnspraksis, se bl.a. LF-2010-15217, og LH 2019-10873.

Konkrete topografiske og andre forhold kan imidlertid lede til andre konklusjoner. I rapporten «VindRein og KraftRein» tas det forbehold om at «Reinens atferd og arealbruk kan være område- og situasjonsspesifikk». Med unntak for kalvingsområdet ved Hofstad stasjon, som lagmannsretten kommer nærmere tilbake til under den konkrete erstatningsutmålingen, er det ikke opplysninger i saken som tilsier at de generelle vurderingene av unnvikelse fravikes.

Det er på det rene at anleggsfasen fører til unnvikelse, og det har i tidligere skjønnspraksis blitt tilkjent erstatning en periode etter anleggsfasen frem til tilvenning har funnet sted. I det såkalte Essandskjønnet (LF-2010-15217) ble perioden satt til ti år, noe som har vært retningsgivende også for senere praksis. Lagmannsretten finner det sannsynlig også i denne saken at det vil kunne gå en periode før reinen tar i bruk områdene ved kraftledningen slik

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

som tidligere. Det er imidlertid lite som tyder på at en slik overgangsperiode vil lede til økonomisk tap for reineierne i form av reduserte slakteverdier. Et økt beitepress på andre områder vil, over en så vidt kort periode, neppe lede til produksjonstap. Lagmannsretten har fått fremlagt tall over slaktevekter mv. for reinbeitedistrikter før og etter utbygging av kraftledninger, som ikke viser noen effekt i form av produksjonstap.

Konsekvensene av utbyggingen

Det er ovenfor konkludert med at utbygging av vindkraftverk på Storheia og Roan (Haraheia) fører til at områdene for praktiske formål går tapt som reinbeiteområder. Unnvikelsessonen er på minst tre km, noe som innebærer at det for begge områdene er lite eller ikke noe igjen av senvinterbeitet. Senvinterbeite vil typisk være høytliggende, vindutsatte områder hvor det er lite snø og is, og som gjør at reinen kommer til laven.

Et sentralt spørsmål i saken har vært om senvinterbeitet er en såkalt minimumsfaktor for antall rein i distriktet. I bekreftende fall vil vesentlig bortfall føre til reduksjon av reinbestanden og/eller lavere slaktevekter, med mindre kompenserende tiltak settes inn. Det vil med andre ord være årsakssammenheng mellom utbyggingen og produksjonstap og/eller kostnaden ved kompenserende tiltak. Hvis senvinterbeite derimot ikke er minimumsfaktor, vil man måtte legge til grunn at det er en større eller mindre buffer i form av alternative beiteområder før utbygging og bortfall av beiteområder fører til produksjonstap for næringen.

Utbyggerne har vist til at det følger av både konsekvensutredningen for tiltaket (Fagrapport reindrift – Konsekvenser av vindkraft- og kraftledningsprosjekter på Fosen – Mars 2008) og bruksreglene for de to sijtene at det er sommerbeite som er minimumsfaktoren. En kan derfor ikke legge til grunn at redusert beitetilgang gir reduserte kalvevekter. Dette er bestridt av begge sijtene, som mener at såpass store bortfall vil føre til reduksjon av reintallet.

Lagmannsretten ser at både konsekvensutredningen, som er utarbeidet i samarbeid med næringen, og bruksreglene, slik de er utformet for begge sijtene, kan tyde på at man ikke har sett på vinterbeite som den kritiske faktoren. Det er likevel nyanser i dette.

I konsekvensutredningen heter det bl.a. at:

«Både Driftsgruppe Nord og Driftsgruppe Sør har tre hovedvinterbeiteområder som de er helt avhengige av. Hvert av disse områdene begrenser flokkens bevegelser i et større landskap og har forskjellig beitetilgjengelighet under forskjellige vinterforhold. En rullering mellom disse hovedområdene er helt nødvendig ... ».

I bruksreglene av 2015 er det for Nordgruppen uttalt at «Sommerbeite er minimumsfaktoren innenfor sijten». Senvinterbeite er ikke særskilt omtalt. For Sørgruppen

sies det noe kryptisk at «vinterbeitene er underrepresentert», men ut fra sammenhengen betyr det antakelig at disse benyttes i kortere perioder enn de øvrige beitene. For begge sijtene uttales det at: «Alle sesongbeitene tåler dagens reintall godt».

I vurderingen av hvilken betydning bortfallet av senvinterbeiteområder har, legger imidlertid ikke lagmannsretten stor vekt på hva som kan tolkes ut av bruksregler og konsekvensutredningen fra 2008. Det avgjørende må uansett være en reell og konkret vurdering av hva som går tapt, og om dette lar seg kompensere.

Når det gjelder Roan (Haraheia), er det godt dokumentert at området har vært høyt utnyttet som vinterbeite frem til etableringen av vindkraftanlegget. I den sakkyndige rapporten fra Anna Skarin m.fl. (25. november 2019) sies det om dette:

«GPS data viser på ett tydelig skifte i användningsgrad av vindkraftetableringsområdet från att vara ett höganvändningsområde (9 km2 överlapp) till ett låganvändningsområde (1-1,5 km2 överlapp)».

I geografiske termer legger rapporten til grunn at:

«... merparten av vinterbetesområdet väster om väg 715 inte blir möjligt att utnyttja (...). Det leder i sin tur till att betesområdet i öst kommer att behöva nyttjas mer och dermed förloras den naturliga betesgång där man roterar mellan olika betesområden över tid».

For å kompensere for förlorat bete må en føre reinen. Dette kommer att medføre mye merarbeid».

Kvantifisert opp mot det totale vinterbeitearealet, oppsummerer rapporten beitetapet slik:

«For de ulike soner rundt vindkraftverkene er det beregnet betydelige beitetap. En 5 km undvikelseszon rundt alla vindkraftparker skulle påverka 18% av den totale användningen av vinterbetet (...). En 3 km undvikelseszon av alle vindkraftparker påverka 13 % av den totale användningen av vinterbetet (...)».

Konklusjonene i rapporten fra Skarin m.fl. samsvarer godt med forklaringene som lagmannsretten har mottatt fra de sakkyndige vitnene, tidligere reindriftsagronom Harald Sletten, og direktør for Norsk senter for globale analyser Christian Nellemann. De er også i tråd med reindriftseiernes erfaringer og vurderinger.

Lagmannsretten legger til grunn at utbyggingen av Haraheia leder til et betydelig beitetap for Nordgruppen, som på sikt vil måtte lede til reduksjon i antall rein med mindre tiltak i form av vinterføring settes inn.

For Storheia og Sørgruppen er situasjonen hva angår faktisk bruk en noe annen. Mens Nordgruppen har dokumentert omfattende bruk av Haraheia-området i mange år frem til

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

utbyggingen startet, har Sørgruppen, slik partsrepresentant Leif Arne Jåma har forklart seg, ikke benyttet Storheia som senvinterbeite siden senvinteren 2006. Sørgruppen hevder likevel at Storheia er det viktigste senvinterbeiteområdet, og har vist til at bruken av vinterbeitene rullerer i perioder på 5-7 år, noen ganger mer.

Den manglende bruken av Storheia gjennom mange år er problematisk holdt opp mot den argumentasjon som Sørgruppen målbærer om betydningen av området. Argumentet om rulling er i og for seg plausibelt, men det er likevel til å undres over at det påstått viktigste senvinterbeiteområdet ikke har vært i bruk siden 2006. Rulling med de intervaller som både reieneierne og sakkyndige har antydnet, tilsier at bruken skulle vært av nyere dato. Det er dessuten uklart om 2006 var det siste året i en lengre bruksperiode, eller om det var et enkeltstående år. Reieneier Jåma har forklart om utstrakt bruk av området på 1960- og 1970-tallet, men ikke om tilsvarende bruk i nyere tid.

Tross disse innvendingene, har lagmannsretten funnet å legge til grunn at Storheia, vurdert over et lengre tidsperspektiv, er et senvinterbeite som reieneierne benytter, og også er avhengige av. I denne vurderingen er det lagt vekt på områdets objektive egnethet; det dreier seg om betydelige og naturlig avgrensede arealer, som på grunn av sin beliggenhet i høyden og nær kysten er godt egnet for senvinterbeite. Med et mer ustabil klima, er det grunn til å regne med at slike områder får større betydning fremover. Det er dessuten på det rene at området historisk sett har vært mye benyttet, om ikke i den senere tid.

Det er likevel et eget spørsmål om Sørgruppen med dagens reintall kan klare seg med Rissa og Leksvik senvinterbeiter, slik den vitterlig har gjort siden 2007. Lagmannsretten legger til grunn at det på sikt vil være vanskelig å opprettholde reintallet uten at Storheia er tilgjengelig som senvinterbeite. Dels fordi de øvrige vinterbeitene, særlig Leksvik, på et tidspunkt vil trenge hvile for å unngå nedbeiting. Lagmannsretten har ikke sikre opplysninger om den nåværende slitastjen på disse områdene, men reieneier Jåma har forklart at områdene nå bærer preg av langvarig beite. Dels også fordi Storheia på grunn av klimatiske forhold er det eneste sikre vinterbeiteområdet i såkalte kriseår. Både Leksvik og Rissa kan være utsatt for ising ved vintertemperaturer rundt 0 grader Celsius. Storheia er imidlertid bar langs fjellrabbene og derfor langt mindre utsatt.

Lagmannsretten kommer nærmere tilbake til betydningen av at Storheia går tapt som senvinterbeiteområde under erstatningsutmålingen.

Skjønnets fremme: Gyldighetsspørsmålene

Både Nord- og Sørgruppen har anført at vedtakene om å gi konsesjon til bygging av henholdsvis Roan vindkraftverk og Storheia vindkraftverk er ugyldige, og at skjønnets fremme for denne del av saken skal nektes fremmet. Sørgruppen har fastholdt dette synet gjennom hele prosessen. Nordgruppen har imidlertid inngått avtale 3. august 2016 om at innsigelsen

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

frafalles, og påstanden fra Nordgruppen for tingretten var at skjønnnet fremmes. Lagmannsretten skal i prinsippet av eget tiltak vurdere lovligheten av å fremme skjønnnet, og med de konklusjoner som lagmannsretten har kommet til nedenfor, er det ikke nødvendig å ta stilling til eventuelle prosessuelle skranker for prøving av gyldigheten.

Nord- og Sørgruppen har fremmet de samme ugyldighetsinnsigelser, og lagmannsretten finner det hensiktsmessig å behandle anførselene felles, selv om det er nyanser mellom siktene i de konkrete vurderingene. Det anføres at konsesjonsvedtakene er i strid med SP artikkel 27, EMK P1-1 og ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 15 nr. 2. I tillegg hevdes det at konsesjonsvedtakene er ugyldige på grunn av saksbehandlingsfeil, nærmere bestemt at saken ikke er tilstrekkelig utredet og at konklusjonene bygger på feil faktiske forutsetninger. Det er også anført at vedtakene er i strid med dyrevelferdsloven.

Lagmannsretten vil behandle ugyldighetsinnsigelsene i den rekkefølge som de her fremgår.

SP artikkel 27

SP artikkel 27 gjelder som norsk lov jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3, og er således en selvstendig skranke for forvaltningsskjønnet ved vedtak om konsesjon etter energiloven. Bestemmelsen sier at minoritetsgrupper «shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture (...)». Medlemmene av etniske minoriteter skal etter dette ikke nektes retten til å dyrke sin egen kultur.

Partene er enige om at samene er beskyttet av bestemmelsen, og om at reindrift er en del av den samiske kultur som har vern. Spørsmålet saken reiser, er om etablering av vindkraftverkene utgjør et inngrep som i realiteten nekter samene reindrift, og som derfor er konvensjonsstridig.

Hva som kan sies å representere en nektelse, er ikke uten videre gitt, og det har vært et sentralt tema i saken hvor terskelen ligger. I Altadommen, Rt-1982-241 på s. 299, uttalte Høyesterett om denne bestemmelsen at den bare verner mot «bastante og meget skadelige inngrep». I Rt-2004-1092, som gjaldt fredningsvedtak etter reindrifftsloven, uttalte Høyesterett at inngrepet må være «så omfattende at reindriftssamene «nektes retten til» å utøve sin næringsvirksomhet» (avsnitt 73), noe man fant ikke var tilfelle i den saken.

Spørsmålet om krenkelse av samers rett til å drive reindrift har videre vært oppe i to relativt nylige avgjørelser, HR-2017-2247-A (Reinøyforbindelsen) og HR-2017-2428-A (Sara). Førstnevnte gjaldt ekspropriasjonsvedtak til fergeteie og til veiomlegging, hvor Høyesterett oppsummerte praksis fra Menneskerettskomiteen med at «det skal en god del til før inngrep blir av en slik alvorlighetsgrad at artikkel 27 er krenket» (avsnitt 128). Den sistnevnte avgjørelsen gjaldt reintallsreduksjon som var begrunnet i ressursituasjonen. Den såkalte «testen» etter artikkel 27 ble formulert slik: «Det enkelte tilfelle må vurderes

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

konkret ut fra tiltakets innvirkning på enkeltindividet. I en sak som denne må det tas stilling til om tiltaket er i minoritetens interesse som gruppe, og om det har en rimelig og objektiv begrunnelse holdt opp mot enkeltindividet (...)» (avsnitt 76).

Når det gjelder praksis fra Menneskerettskomitéen, nøyer lagmannsretten seg med å vise til den ene avgjørelsen som foreligger hvor det ble konstatert krenkelse: *Ángela Poma Poma mot Peru* [CCPR-2006-1457]. Saken gjaldt inngrep i form av bortledning av vann til brønner med tørrelegging av store områder til følge, og som førte til tusenvis av døde husdyr. Komiteen uttalte at inngrepet hadde «substantive negative impact» og at artikkel 27 derfor var krenket.

Oppsummert kan det for det første slås fast at bestemmelsen gir et vern ikke bare mot rettslige begrensninger, men også rent faktiske, som i denne saken. Videre kan det se ut til at terskelen for krenkelse fremstår noe lavere i de to siste høyesterettsavgjørelsene enn i de to første, men dette beror naturligvis på hva man legger i de relativt kortfattede prinsipielle uttalelsene som er sitert. Det er uansett slik at det fortsatt skal «en god del til». At terskelen for krenkelse nå er lavere, er hevdet i teorien, se Bårdsen, *Samerettslige spørsmål i Høyesteretts praksis* avsnitt 16 vedrørende *Altadommen* (upublisert foredrag 2017). Skogvang, *Samerett* (3. utg. 2017) side 176 kritiserer Høyesterett for å ha lagt en for høy terskel til grunn for å konstatere inngrep.

For øvrig er det virkningen for den enkelte reindriftsutøver som skal vurderes, men med utgangspunkt i reindriftens kollektive preg og den gjensidige avhengighet mellom utøverne både i en sijte og i et reinbeitedistrikt. Terskelen for krenkelse er høyere der hvor inngrepet er begrunnet i minoritetsgruppens egen interesse, men slike særlige hensyn gjør seg ikke gjeldende i vår sak.

Med utgangspunkt i partenes argumentasjon, skal lagmannsretten knytte noen ytterligere kommentarer til hvordan bestemmelsen er å forstå.

Det er hevdet fra reineierne side at vernet skal sikre at den enkelte reindriftsutøver kan ha tradisjonell reindrift som levebrød. Hvis en med dette mener at den enkelte reineier skal sikres en normal årsinntekt gjennom det vernet som bestemmelsen gir, er det etter lagmannsrettens oppfatning å gå for langt; uttalelsene som det er vist til fra Menneskerettskomiteen understøtter ikke en slik oppfatning. Til dette kommer den reelle betraktning at det blant utøverne i reindriftsnæringen, som i primærnæringene ellers, har blitt svært vanlig å ha andre jobber for å henge med i den alminnelige lønns- og velstandsutviklingen. Overskudd som tilsvarer en normal årsinntekt kan allerede av den grunn ikke være målestokk.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUST MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Man kan neppe gå lenger enn til å si at reindriften også etter inngrepet må gi et økonomisk resultat som står i rimelig forhold til innsatsen. Hva som ligger i dette vil måtte bero på en konkret vurdering.

Videre har reineierne anført at det følger av Menneskerettskomiteens «General Comment No. 23 (1994): The rights of minorities» punkt 6.1 at uttrykket «denied» må forstås slik at det også dekker krenkelser – violations – av rettigheten, ikke bare de rene nektelser. Det er noe uklart for lagmannsretten om reineierne med denne anførselen mener å si noe om terskelen for krenkelse. Poenget med den siterte uttalelsen fra Menneskerettighetskomiteen er imidlertid ikke terskelen i seg selv, slik lagmannsretten leser den, men å slå fast at Staten ikke kan nøye seg med å unngå krenkelser for egen del (et negativt vern); den må også sikre mot krenkelser fra andre offentlige og private aktører (et positivt vern). I vår sak er det uansett et offentligrettslig vedtak som står til vurdering, så denne siden av bestemmelsen får ikke selvstendig betydning.

Det følger av praksis fra Menneskerettskomiteen at reell dialog med reindriftsnæringen i forkant av et inngrep er en nødvendig forutsetning for å unngå krenkelse av artikkel 27. I den foreliggende saken har samene vært involvert på mange trinn i prosessen, og det er ikke anført at denne prosessuelle siden av bestemmelsen er krenket. På den annen side er lagmannsretten enig med reineierne i at man ikke kan konsultere seg bort fra det materielle vernet som bestemmelsen gir.

Endelig har reineierne anført at vernet er absolutt i den forstand at det ikke åpnes for noen skjønnsmargin for staten. Det skal ikke foretas noen interesseavveining mot andre hensyn. Heller ikke her kan lagmannsretten følge reineierne fullt ut. Artikkel 27 gir riktignok ikke uttrykk for en avveiningsstandard i form av en proporsjonalitetsvurdering eller lignende, men allerede i vurderingen av om et tiltak innebærer en «nektelse» ligger det skjønnsmessige avveininger som ikke kan løses kun ved å peke på den interessen som artikkel 27 i utgangspunktet skal verne. Ingen enkeltinteresser kan absolutteres på en måte som gjør at alle andre interesser må vike i alle sammenhenger. Klima og utslippsfri energi har en plass i vurderingen av om det foreligger krenkelse, på samme måte som mindre presserende tiltak – som f.eks. hytteutbygging – også vil kunne påvirke utfallet av vurderingen, da i motsatt retning. En annen sak er at hensynet til minoritetskulturen – reindriften i dette tilfellet – alltid må stå sterkt.

Lagmannsretten går etter dette over til den konkrete vurderingen av om utbygging av vindkraftverk i Storheia og Haraheia representerer en nektelse av samenes rett til å utøve reindrift.

Det er anført fra reineierens side at Fosen reinbeitedistrikt allerede har vært utsatt for betydelige inngrep, og at den kumulative effekten må tas i betraktning ved vurderingen av om artikkel 27 er krenket. Lagmannsretten er enig i at tidligere inngrep er relevant. Det er

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

imidlertid lite dokumentert hvilke andre tiltak som er gjennomført, i hvilken periode og med hvilken effekt. I bruksreglene for de to sijtene er det dessuten som nevnt fremholdt at begge sijtene tåler dagens reintall godt. På denne bakgrunn er det vanskelig å se at tidligere inngrep skulle få vesentlig betydning ved vurderingen.

Som nevnt har lagmannsretten lagt til grunn for sine vurderinger at både Storheia og Haraheia i praksis har gått tapt som senvinterbeiteområder for reindriften. Videre har lagmannsretten vurdert omfanget av tapet og beiteområdene for øvrig slik at tapet ikke kan kompenseres fullt ut ved å ta i bruk alternative beiteområder. Uten kompensierende tiltak vil utbyggingen kunne innebære at antall rein må reduseres betraktelig. Begge sijtene har antydnet henimot en halvering, men et slikt anslag er naturligvis beheftet både med usikkerhet og forståelig pessimisme.

Som nevnt er reintallet 1050 for den enkelte sijte, fordelt på 350 for hver av de tre sijteandelene (familiene). Leif Arne Jåma fra Sørgruppen har opplyst at årsoverskuddet for virksomheten hans i 2018 var i underkant av 300.000 kroner. Det er med slike nokså marginale resultater grunn til å tro at en vesentlig reduksjon av reintallet vil innebære at virksomheten ikke lenger kan drives med overskudd, eller i alle fall slik at overskuddet ikke lenger står i rimelig forhold til innsatsen. Utgiftssiden vil være omtrent den samme også med et redusert reintall. Dersom reduksjonen fører til at en av familiene gir seg, vil dette føre til driftsmessige problemer for de to andre; under slakting og annen samling av reinen er det etter reieneiernes vurdering nødvendig med minst tre driftsenheter. Lagmannsretten har ikke grunnlag for å reise tvil om dette.

En isolert vurdering tilsier etter lagmannsrettens oppfatning at utbyggingen av vindkraftverk på Storheia og Haraheia vil true reindriftnæringens eksistens på Fosen. I hvilken grad hensynet til klima og ren kraft kan trekkes inn i en helhetsvurdering og lede til at artikkel 27 likevel ikke anses krenket, tar ikke lagmannsretten stilling til. Som det vil fremgå nedenfor under erstatningsutmålingen, har lagmannsretten kommet til at det er grunnlag for å tilkjenne erstatning med utgangspunkt i vinterføring av reinene. Et slikt tiltak, som riktignok ikke er ideelt sett fra et samisk-kulturelt ståsted, vil gi reieneierne sikkerhet for at reinflokken overlever senvinteren også i såkalte kriseår og i de periodene hvor de tilgjengelige senvinterbeitene trenger hvile. Under en viss tvil mener lagmannsretten at vindkraftutbyggingen i dette perspektivet ikke utgjør en trussel mot reindriftnæringen som den er vernet mot etter artikkel 27.

Det er et eget spørsmål om vinterføring avviker så mye fra den tradisjonelle reindriften at dette i seg selv vil være en krenkelse av retten til å utøve samisk kultur. Vinterføring innebærer at reinen samles i innhengninger og at det etableres en infrastruktur for mat, drikke, håndtering av sykdommer osv., noe som er noe ganske annet enn fri beiting. Under noe tvil vurderer lagmannsretten det slik at dette kompensierende tiltaket i seg selv ikke er en krenkelse av den samiske kulturen. Det må tas i betraktning at reindriften aldri har vært

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

statisk, og at den har endret seg betydelig opp gjennom årene. Vinterføring er heller ikke noe helt nytt, og er i større og mindre skala innført noen andre steder. Det dreier seg dessuten om en begrenset periode av året, og om en begrenset del av reinflokkene. Kunnskapsoverføringen om reindrift fra generasjon til generasjon vil derfor langt på vei bestå. Hovedtrekkene i den samiske kulturen som gjelder reindrift må således i det vesentlige kunne sies å være intakt.

Lagmannsretten konkluderer etter dette med at det ikke foreligger krenkelse av SP artikkel 27.

EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1 (P1-1)

Reineierne har anført at ekspropriasjonsvedtakene som begrenser samenes rett til å beite på Storheia og Roan (Haraheia) er i strid med eiendomsvernet i EMK P1-1.

I den autentiske engelske traktatteksten lyder EMK P1-1 – som har overskriften «Protection of property» – slik:

«Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.»

Ved ekspropriasjon er det den såkalte avståelsesregelen i første ledd andre setning som er aktuell å vurdere. Nærmere bestemt er det spørsmål om ekspropriasjonen til vindkraftutbygging er forholdsmessig, sett i lys av samenes reindriftsinteresser i områdene. Denne vurderingen er av utpreget politisk karakter, hvor det må gis et vidt spillerom for de politiske myndigheter – her: Olje- og energidepartementet – til å avveie de ulike interessene. Se således HR-2016-304-S avsnitt 50, hvor Høyesterett i tilknytning til praksis fra EMD om P1-1 uttaler : «Vi er på et politisk felt med komplekse problemstillinger, hvor det lett vil være sterke interessemotsetninger. Den nasjonale lovgiveren vil være bedre plassert til å foreta den primære avveiningen (...)». Saken i Høyesterett gjaldt riktignok lovgivers avveininger på det boligpolitiske området, men uttalelsene har overføringsverdi også for forvaltningens avveininger på andre politiserte saksfelt.

Lagmannsretten er enig med utbyggerne i at P1-1 i seg selv ikke gir et minoritetsvern, noe som fremgår i klartekst av HR-2017-2428-A avsnitt 99: «EMK P1-1 verner eiendomsretten, noe som innebærer at minoritetsaspektet ikke kommer inn slik det gjør ved vurderingen under SP artikkel 27». Urfolks eiendomsrett har altså ikke sterkere vern enn eiendomsretten for øvrig.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Reineierne har imidlertid påberopt diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14 og anført at bestemmelsen påbyr positiv forskjellsbehandling av urfolk. I den forbindelse er det vist til avgjørelsen i EMD Thlimmenos mot Hellas fra 2000 (Application no. 34369/97). Hellas ble i denne avgjørelsen felt fordi staten ikke hadde skilt mellom domfellelser på grunn av religiøs overbevisning, og andre slags domfellelser, ved vurderingen av om det skulle gis autorisasjon som revisor. Etter lagmannsrettens oppfatning gir ikke denne avgjørelsen grunnlag for positiv forskjellsbehandling av urfolk i relasjon til eiendomsvernet. Én ting er at staten ikke alltid kan skjære folk over en kam, uten å komme på kant med religionsfriheten i artikkel 9 holdt opp mot diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14. Noe annet er å gi urfolk og andre minoriteter et særskilt vern ved forholdsmessighetsvurderingen etter EMK P1-1, og andre slags rettighets- og vernebestemmelser. Dommen fra EMD gir ikke grunnlag for så vidtrekkende slutninger. En slik forståelse ville dessuten bryte med den oppfatning som Høyesterett la til grunn i avgjørelsen HR-2017-2428-A nevnt ovenfor.

Når det gjelder den konkrete forholdsmessighetsvurderingen, vil lagmannsretten vise til drøftelsen ovenfor vedrørende SP artikkel 27, som i hovedsak ses som dekkende også i denne henseende. Som det der fremgår, har lagmannsretten kommet til at reineierne skal gis full erstatning basert på bl.a. kostnadene ved å etablere anlegg for vinterføring. At beiteretten i en viss, kulturell forstand er uerstattelig, og ikke kan kompenseres ved betaling av penger, slik reineierne har vist til, er nok riktig. Men det er ingen rettslige holdepunkter for, og det har også formodningen mot seg, at det kulturelle vernet av samenes beiterett strekker seg lenger etter den alminnelige bestemmelsen om eiendomsvern i EMK P1-1 enn etter den særlige vernebestemmelsen for urfolk i SP artikkel 27.

Etter dette har lagmannsretten kommet til at ekspropriasjonsvedtakene ikke strider mot EMK P1-1.

Rasediskrimineringskonvensjonen artikkel 5 d) v

Reineierne har videre vist til at ekspropriasjonsvedtakene er i strid med FN's rasediskrimineringskonvensjon artikkel 5 d) v, som forplikter statene til bl.a. å sikre enhver, uten hensyn til etnisitet, «the right to own property alone as well as in association with others».

Gjennom likestillings- og diskrimineringsloven § 5 er konvensjonen inkorporert som norsk lov.

Det er anført fra reineierne at konvensjonen forplikter myndighetene til å foreta en såkalt positiv forskjellsbehandling ved interesseavveiningen etter oreigningslova § 2.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Lagmannsretten kan ikke se at det er rettslige holdepunkter for en slik anførsel, verken i ordlyd eller i annet rettskildemateriale. Bestemmelsen er generelt avfattet, og slår fast det prinsipielle syn at eiendomsretten skal beskyttes og sikres for enhver, uten hensyn til bl.a. etnisitet. Det ligger åpenbart ikke i dette at statene ikke kan gjøre inngrep i eiendomsretten, men slike inngrep må i så fall finne sted på en ikke-diskriminerende måte. Selv om det er samenes beiterett som rammes i dette konkrete tilfellet, er det ikke anført, og heller ikke grunnlag for å hevde, at ekspropriasjonsvedtakene er diskriminerende.

Lagmannsretten holder det åpent om konvensjonen i enkelte situasjoner forplikter statene til å gi etniske minoriteter mv. et positivt vern i form av en særskilt beskyttelse. I en sak som den foreliggende, hvor inngrepet er begrunnet i legitime og ikke-diskriminerende formål og avveiningen av hensyn har skjedd i en åpen og kontradiktorisk prosess, er det vanskelig å se at konvensjonen skulle være krenket. Uttalelsene fra FNs spesialrapportør for urfolksrettigheter av 1. juli 2013 (Report of the Special rapporteur on the rights of indigenous peoples, James Anaya) kan etter flertallets oppfatning heller ikke tas til inntekt for et slikt syn. Riktignok er rapporten kritisk til ekspropriasjon overfor urfolk som forfølger rent kommersielle interesser, se rapportens artikkel 34 og 35, men spørsmål om vindkraftutbygging er, på tvers av de ulike oppfatninger, mer enn bare butikk.

Lagmannsretten har etter dette kommet til at ekspropriasjonsvedtakene ikke er i strid med Rasediskrimineringskonvensjonen artikkel 5 d) v.

Saksbehandlingsfeil – feil faktiske forutsetninger

Reineierne har videre anført at konsesjonsvedtakene er beheftet med saksbehandlingsfeil som kan ha påvirket vedtakenes innhold, og derfor er ugyldige. Det er for det første anført at OED i sitt klagevedtak har lagt feil faktum til grunn for sine vurderinger. Nærmere bestemt er det pekt på at departementet feilaktig har forutsatt at planområdet for Storheia og Haraheia kan benyttes til reindrift.

Når det gjelder departementets forutsetninger i så måte, viser lagmannsretten til departementets klagevedtak 26. august 2013 på side 99. Her uttales det generelt om inngrepenes betydning for reindriften:

«Departementet legger til grunn for vurderingen at vindkraftverk og kraftledninger i utgangspunktet ikke er til hinder for at et område kan benyttes til beite også etter utbyggingen. Utbyggingen kan likevel redusere områdets verdi som beiteområder på grunn av forstyrrelser. Dette gjelder særlig i anleggsfasen».

Om utbyggingen av Roan (Haraheia) særskilt er det på side 101 uttalt:

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

«Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk slik dette er konsesjonsgitt, vil ha betydelige negative effekter for reindriften. Dette gjelder spesielt Haraheiadelen av prosjektet. Dette er et moment som kan tale mot realiseringen av Roan vindkraftverk. Departementet mener likevel området kan benyttes til reindrift også etter en utbygging, selv om dette skulle kreve større ressurser fra reindriftsutøverne i form av økt arbeidsbyrde».

Tilsvarende for Storheiautbyggingen uttales det på s. 112:

«Departementet mener likevel at bygging av Storheia vindkraftverk vil være negativt for sørgruppas drift, men etter departementets oppfatning medfører ikke utbyggingen at området blir ubrukelig som vinterbeiteområde. Departementet mener uansett at områdets verdi blir redusert.

Reduksjonen av planområdet i sør og medfølgende redusert installert effekt er etter departementets oppfatning et egnet avbøtende tiltak for å sikre den viktige trekkleien gjennom Torsengdalen».

Det synes klart gjennom de siterte uttalelsene at departementet bygger på en oppfatning om at planområdene for vindkraftverkene fortsatt kan brukes til reindrift. Som det fremgår ovenfor, bygger lagmannsretten på en annen oppfatning: Områdene har gått tapt.

I prinsippet er feil faktum i begrunnelsen for et vedtak en ulovfestet saksbehandlingsfeil som kan lede til ugyldighet. I dette tilfellet dreier det seg imidlertid ikke om et eventuelt uriktig faktum, men om en prognose. Departementet gjør en vurdering av hvordan reinen vil opptre med hensyn til unnvikelse etter at vindkraftverkene er utbygget. Og for prognoser er det ikke spørsmål om de viser seg å slå til, eller for den saks skyld om man er enig eller uenig. Det avgjørende i en rettslig sammenheng er om prognosen var forsvarlig da den ble lagt til grunn jf. til illustrasjon Rt-1982-241 på s. 266.

Etter lagmannsrettens oppfatning var departementets prognose innenfor det som må anses som forsvarlig. Den bygget på et omfattende materiale, bl.a. flere konsekvensutredninger. Videre er materialet som det trekkes slutninger fra, langt fra entydig. Forskjellige slags studier av reinens adferd i og ved vindkraftverk har gitt ulike konklusjoner. Ulike vurderinger og prognoser må derfor kunne anses som forsvarlige, ut fra det kunnskapsgrunnlaget som forelå. Endelig er det grunn til å fremheve at departementets vurderinger er relativt nyanserte, og ikke ligger i ytterpunktet på en skala. Det er både for Storheia og Haraheia pekt på at utbyggingen vil ha negative konsekvenser, og det er ikke slik at reieneiernes interesser har blitt neglisjert.

Særskilt under punktet om feil faktiske forutsetninger har reieneierne vist til at konsesjon til utbygging av vindkraftverk på Storheia og Haraheia er i strid med dyrevelferdsloven § 24, og at brudd på § 24 er belagt med straff etter § 37.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Lagmannsretten vil på dette punkt nøye seg med å vise til drøftingen ovenfor vedrørende risiko og faregrad ved iskast fra vindmølle. Konklusjonen der var at faren for iskast ligger innenfor det som må anses som akseptabel risiko for reinen. Beiting vil eksponere rein for mange slags farer, også menneskeskapte, f.eks. biltrafikk. Ut fra risikobetraktninger er det ikke grunn til å sette faren for iskast i en særstilling.

Lagmannsretten konkluderer etter dette med at det ikke foreligger saksbehandlingsfeil i form av feil faktum eller uforsvarlig prognose.

Saksbehandlingsfeil – mangelfull utredning

Reineierne har videre anført at utredningen som ligger til grunn for departementets klagevedtak i konsesjonssaken er mangelfull, jf. forvaltningsloven § 17. Konkret er det for det første vist til at verken NVE eller departementet har utredet hvorvidt minst én reineier ikke lenger vil kunne livnære seg av reindrift etter utbyggingen.

Det er nok riktig at dette spørsmålet ikke har vært eksplisitt formulert i klagevurderingen eller ellers, men lagmannsretten vil peke på at svaret på spørsmålet har nær sammenheng med andre spørsmål som har vært til vurdering. Departementets overordnede syn er som tidligere nevnt at utbyggingsområdene fortsatt kan brukes, og at ulempene kan kompenseres, dels ved merarbeid i form av gjeting, dels ved at andre områder beites mer intensivt. I dette ligger det også en oppfatning om at reindriften kan opprettholdes på dagens nivå, med kompenserende tiltak av økonomisk og annen art.

Generelt vil lagmannsretten føye til at til grunn for departementets vedtak ligger bl.a. to konsekvensutredninger fra 2008 og 2011 samt høringsuttalelser fra en rekke instanser. Det er et meget omfattende materiale som ligger til grunn for konsesjonsvedtakene. I en såpass kompleks sak vil det lett kunne oppstå blinde flekker eller forhold som kunne vært vurdert grundigere. Det store bildet er imidlertid at også reindriftsinteressene har vært grundig utredet og at reindriftnæringen har vært aktivt trukket inn i prosessen. At lagmannsretten vurderer sentrale spørsmål om unnvikelse annerledes enn departementet, endrer ikke denne vurderingen.

For det andre er det vist til at departementet ikke har vurdert den samlede effekten av vindkraftverket på Storheia og kraftledningen derfra og sørover. Som det fremgår ovenfor, er imidlertid kraftledningen av begrenset betydning, særlig i det aktuelle strekket. I den grad fraværet av en samlet vurdering av effektene anses som en feil, kan dette etter lagmannsrettens oppfatning ikke ha hatt betydning for departementets konklusjon om å gi konsesjon.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUST MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Det foreligger på denne bakgrunn ikke saksbehandlingsfeil i form av mangelfull utredning av saken.

Erstatningsutmålingen – erstatningsmessig tap

Reineierne har prinsipalt anført at erstatningen må settes til antatt markedsverdi av beiterettighetene, jf. ekspropriasjonserstatningsloven §§ 3, 4 og 5, og hvor forutsetningen er at innskrenkningene i beiterettighetene er tidsbegrenset. Spørsmålet blir da hva markedet, som i dette tilfellet er investorer i vindkraft, er villige til å betale for å inngå avtale om å pålegge reineierne nødvendige bruksbegrensninger.

Lagmannsretten kan ikke se at det er rettslig grunnlag for å fastsette erstatning ut fra slike betraktningmåter. Én ting er at det ikke finnes et egentlig marked for å avstå beiterettigheter i en gitt periode, selv om det finnes eksempler på – forslag til – avtaler mellom reineiere og utbyggere. Det er uansett vanskelig å finne relevante referanser i et marked, siden slike avtaler vil kunne bero på en rekke faktorer som er spesifikke for det konkrete avtaleforholdet.

Like viktig er det imidlertid at betalingsvilligheten ved slike avtaler i stor grad vil knytte seg til muligheten for i det hele tatt å kunne realisere utbyggingen. Dersom reindriftsinteressene er avklart i en avtale, vil for det første muligheten for å få konsesjon være langt større. For det andre vil prosessen frem mot konsesjon og utbygging kunne bli både kortere og mye rimeligere. Disse plussfaktorene for en utbygger har imidlertid ikke, slik lagmannsretten ser det, erstatningsrettslig vern på reineiernes hånd.

Det er grunnleggende ved erstatningsutmålingen at det tas utgangspunkt i bruks- eller salgsværdien på ekspropriatens hånd. Den verdi det måtte ha for eksproprianten å inngå avtale istedenfor å begjære tvangsinngrep og svare erstatning etter skjønn, kan ikke være målestokken.

Lagmannsretten tar i det videre utgangspunkt i hvilket tap reineierne konkret påføres som følge av inngrepene.

Som det fremgår ovenfor, har lagmannsretten kommet til at deler av reinflokken må vinterføres for å avhjelpe tapet av beiteområder etter utbyggingen av Storheia og Roan (Haraheia). Begge siltene rammes av utbyggingen på en slik måte at vinterføring fremstår som nødvendig. Med de konklusjoner som lagmannsretten har kommet til vedrørende unnvikelse av vindkraftområder, er det ikke tvilsomt at det er årsakssammenheng mellom tiltaket som det eksproprieres til fordel for, og utgifter til vinterføring.

Økonomien i reindriften på Fosen er, etter det lagmannsretten har bragt i erfaring, nokså begrenset. Det kan derfor oppstå et misforhold mellom utgiftene til kompenserende tiltak

og den økonomiske verdien av å opprettholde næringen. Som utgangspunkt er imidlertid lagmannsretten enig med reineierne i at forholdsmessighetsbetraktninger av denne karakter ikke er relevante ved erstatningsutmålingen. Reindriften har verdi utover bunnlinjen, som et av de viktigste uttrykk for samisk kultur. Den har konstitusjonelt og folkerettslig vern, og storsamfunnet har et ansvar for å opprettholde reindriften der hvor det gjøres inngrep. Et sted går det naturligvis en grense, men utgifter til vinterfôring er etter lagmannsrettens oppfatning ikke et grensetilfelle.

Nærmere om kostnadene ved overgang til vinterfôring:

Ved estimeringen av kostnadene til vinterfôringsanlegg, tar lagmannsretten utgangspunkt i de beregninger som seniorrådgiver Anders Johansen Eira ved Stiftelsen Protect Sapmi har utarbeidet på vegne av Sørgruppen. Utbyggerne har ikke fremsatt innvendinger til beregningene i og for seg. Lagmannsretten har gjort enkelte stikkprøver på kostnader som er lagt inn i overslaget, og det generelle inntrykket er at beregningene er realistiske. Det må imidlertid fremholdes at en beregning av kostnader ved vinterfôring er forbundet med betydelig usikkerhet, fordi det foreligger lite erfaring med denne typen anlegg i Norge.

Forutsetningen for Eiras beregninger er at 44 % av reinflokken vinterfôres i månedene desember til april, dvs. 462 rein i 150 dager per år. Prosenten tilsvarende andelen tapt vinterbeiteland. Lagmannsretten antar at dette i praksis betyr at halve reinflokken vil måtte fôres, men denne forskjellen utgjør så vidt lite for de samlede kostnadene at det ikke er grunn til å korrigere. Imidlertid har reineierne selv lagt til grunn at det bare er det såkalte senvinterbeitet som rammes av inngrepene, og dette foregår fra januar til over påske, anslagsvis 90 dager. Eiras anslag må korrigeres ut fra dette, dvs. fra 150 til 90 dager.

Eira har delt inn kostnadene ved overgang til vinterfôring i fire hovedposter: Oppstartskostnader i form av planlegging, kompetanseheving osv; engangsinvesteringer ved overgang til kraftfôr, i form av anlegg og utstyr; ekstraordinære kostnader ved tilvenningsfôring det første driftsåret; og fôringskostnader i en 25-årsperiode, så som kraftfôr, medisiner, veterinærutgifter og vedlikeholdsutgifter. Lagmannsretten mener at dette er utgiftsposter som er erstatningsmessige, og med unntak for fôringsperioden har lagmannsretten ikke innvendinger til selve beregningene.

Reinflokkene er like store i Nord- og Sørgruppen, og det er ikke opplysninger om at utgiftene til vinterfôring vil være forskjellige for de to sijtene. Nordgruppen har lagt frem en egen oversikt over kostnadene, som i hovedsak bygger på Eiras oppsett, med noen avvik bl.a. fordi det legges til grunn at 600 rein vil vinterfôres. Lagmannsretten velger å forholde seg til Eiras oppsett for begge sijtene. Det er bare disse tallene som er gjennomgått og gitt en begrunnelse i skjønnsforhandlingene.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Ut over de kostnader som Eira har lagt inn i beregningene, mener lagmannsretten at det også må legges inn en utgift til samling av flokken før vinterfôring, og til utslipp og flytting av flokken etter vinterfôringsperioden. Merarbeidet med ekstra samlinger er spesielt krevende i kystområder som på Fosen, hvor vær og føre varierer mye, og hvor slitasjen på både mannskap og maskiner blir stor. Skjønnsmessig anslår lagmannsretten at det vil være behov for én ekstra gjeter for hver sijte i to uker før og etter samling til vinterfôring. Dagsatsen settes til 4.000 kroner, som inkluderer lønn, utstyr, drivstoff mv. Dette gir en årlig ekstraavgift på 80.000 kroner for hver sijte.

Kostnadene ved overgang til vinterfôring for hver av de to sijtene fremstår etter dette slik:

Oppstartskostnader – administrativt:	kr.	310.000
Engangsinvesteringer – anlegg/utstyr:	kr.	4.095.000
Tilvenningskostnader første driftsår:	kr.	806.000
Årlige fôringskostnader (90 dager):	kr.	1.103.000
Årlige kostnader samling og utslipp	kr.	80.000

De løpende kostnadene ved fôring og kostnadene ved samling og utslipp må kapitaliseres til nåtidsverdi. Dette kommer lagmannsretten tilbake til nedenfor.

Reineierne har under prosessen fremsatt krav om erstatning for risikoøkning på grunn av tap av lett tilgjengelige vinterbeiter ved såkalte ekstremår. Kravet ble imidlertid frafalt under ankeforhandlingen, fordi risikobildet endrer seg ved overgang til vinterfôring.

Videre er det fremsatt krav om erstatning for utgifter til dialog- og konflikthåndteringskapasitet. Også denne posten bygger på at tilgjengelig senvinterbeite blir redusert, og at konflikter både mellom sijtene, og med grunneiere og storsamfunn, øker. Et opplegg med vinterfôring må man imidlertid anta vil dempe eller eliminere disse konfliktene, i alle fall er det ikke grunn til å anta at konfliktnivået øker sammenlignet med dagens situasjon. Lagmannsretten tilkjenner derfor ikke erstatning på dette grunnlaget.

Når det gjelder tap av beiteareal som følge av kraftledninger, gjør det seg gjeldende noe av de samme synspunkter som ovenfor, slik lagmannsretten ser dette. Det er senvinterbeite som er den kritiske faktoren for reindriften på Fosen. Med overgang til vinterfôring er imidlertid ikke senvinterbeite lenger en kritisk faktor, og det er derfor liten grunn til å anta at det vil oppstå et produksjonstap dersom noe av senvinterbeitearealet går tapt på grunn av kraftledninger, noe som for øvrig er forbundet med stor usikkerhet, jf. ovenfor. For de øvrige sesongbeitene vil et eventuelt tap av beiteareal heller ikke påvirke produksjonen, fordi det er annet tilgjengelig beiteareal.

Nordgruppen har fremsatt to krav om utgiftsdekning utover det som er behandlet ovenfor. Det første gjelder utgifter til samling til slakt, primært helikopterutgifter. Kravet tuftes på

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNÉ, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSÉN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

et synspunkt om at beiteområdene er mer fragmenterte som følge av utbyggingen, og at reinflokkene av den grunn sprer seg mer og blir mer arbeidskrevende å drive. Den fragmentering av beiteareal som lagmannsretten har fått vitneprov om, har imidlertid hatt å gjøre med senvinterbeitearealer. Med vinterføring vil flokken bli mer samlet, dessuten foregår slakting normalt til et annet tidspunkt enn senvinterbeite. Det er ikke tilstrekkelig dokumentert at sommer- og høstbeitearealet har blitt fragmentert på grunn av vindkraft- og kraftledningsutbygging. Denne posten erstattes derfor ikke.

Videre har Nordgruppen krevd erstatning for utgifter ved flytting til kalvingsland for tre driftsår etter utbyggingen. Kravet har sammenheng med at reinen ikke kunne bruke det opprinnelige kalvingslandet på grunn av forstyrrelsene som følge av utbyggingen av kraftledninger. Det vil ta noe tid og innsats å få etablert det opprinnelige kalvingslandet på ny. Grunnlaget for kravet anses tilstrekkelig dokumentert gjennom de vitneforklaringer som lagmannsretten har mottatt om kalving og kalvingsland under anleggsperioden, og estimatet om tre års overgangsperiode virker rimelig. Lagmannsretten har heller ikke innvendinger til selve utgiftsberegningen på samlet 288.000 kroner, som består av arbeidsinnsats og bruk av helikopter til flytting, og arbeidsinnsats under selve kalvingsperioden.

Årlige utbetalinger eller engangsbeløp

Partene er uenige om erstatning som skal dekke årlige utgifter, skal utbetales årlig eller som et kapitalisert engangsbeløp. Etter oreigningslova § 22 første ledd skal vederlag for inngrep «som ikkje er tidsavgrensa» utbetales som engangsbeløp. I andre tilfeller står skjønnsretten fritt.

Vedtaket om ekspropriasjon av beiterettigheter er ikke tidsavgrenset, noe som innebærer at hovedregelen om engangssum gjelder. Reineierne har vist til at det underliggende konsesjonsvedtaket for vindkraftverkene er tidsavgrenset til 25 år, og at også inngrepet – ekspropriasjonen – derfor reelt sett er avgrenset i tid.

Lagmannsretten kan ikke følge reineierne i dette. Ordlyden i oreigningslova § 22 knytter seg til ekspropriasjonsvedtaket, ikke til andre slags faktiske eller rettslige forutsetninger for den virksomhet som ekspropriasjonen skal tilgodese. Reelt sett er det dessuten ingen grunn til å anta at konsesjonen ikke vil bli forlenget etter utløpet av perioden. Hensikten med å tidsbegrense konsesjonen er i første rekke å åpne for muligheten til å stille nye vilkår når konsesjonen utløper. Ut fra tiltakets art og omfang er det god grunn til å betrakte inngrepet som varig utover konsesjonsperioden.

Årlige tap fastsettes etter dette til et kapitalisert engangsbeløp. Konkret dreier dette seg om årlige kostnader til vinterføring, jf. ovenfor.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Kapitaliseringsrenten

Partene er uenige om hvilken kapitaliseringsrente som skal anvendes ved neddiskontering av erstatning for løpende utgifter, her de årlige kostnadene ved vinterføring.

I Rt-2014-1203 slo Høyesterett fast at hovedregelen ved varig tap er at kapitaliseringsrenten skal settes til 4 %, jf. konklusjonen i avsnitt 101 i dommen. Det fremgår av avsnitt 109 at det i «rettspraksis om ekspropriasjonserstatning er (...) gitt en prinsipiell åpning for å fravike den generelle kapitaliseringsrenten når spesielle forhold gir grunn til en særlig vurdering». I den konkrete saken, som gjaldt erstatning for personskade, ble det ikke gjort unntak. Se også HR-2018-1715-A (Skeidar), som i avsnitt 35 flg. fremholder at valget av kapitaliseringsrente beror på en konkret vurdering.

Reineierne har vist til at det følger av forskrift om reindrifsfond § 5 at erstatningen må plasseres i statsobligasjoner eller høyrentekonto i bank. Sijtefond blir plassert på bankkonto, og dette gir ingen realavkastning overhodet. I den forbindelse er det vist til en betenkning av professor Petter Bjerksund ved Norges Handelshøyskole, som – basert bl.a. på analyser knyttet til forvaltningen av Oljefondet – anslår at realavkastningen på en plassering med lav risiko i norske statsobligasjoner er 1 prosent.

Til dette har utbyggerne innvendt at reineierne kan plassere midlene i sin egen næringsvirksomhet, jf. forskriften § 3, og således kunne oppnå forretningsmessig avkastning utover lavrisikoplasseringer. Lagmannsretten er imidlertid enig med reineierne i at dette ikke er en reell mulighet. Erstatning for å etablere anlegg for vinterføring er en engangserstatning som uansett ikke skal neddiskonteres. Erstatning for utgifter til selve føringen m.m. kan ikke investeres i anleggsmaskiner, infrastruktur eller annet. Det er heller ingen mulighet for å bruke erstatningen til å øke antallet rein. For alle praktiske formål må erstatningen plasseres utenfor næringen selv, og den må være likvid nok til å dekke det den er ment å dekke – løpende utgifter til fôr, medisiner, vedlikehold av anlegg osv.

Det er likevel grunn til å fremholde at ordlyden i forskriften § 5 ikke er helt kategorisk med hensyn til plassering av midlene. Midlene skal «plasseres med sikte på høy avkastning og sikkerhet, fortrinnsvis i statsobligasjoner og høyrentekonto i bank». Det gis med andre ord en viss åpning for at i alle fall deler av midlene kan plasseres med høyere risiko og forventet avkastning enn statsobligasjoner eller bankkonto. Lest i sammenheng gir likevel forskriften klar føring på at midlene skal plasseres med høy sikkerhet.

Når det så gjelder adgangen til å fravike den generelle kapitaliseringsrenten, skal det som det fremgår ovenfor en del til. Lagmannsretten har imidlertid kommet til at det er grunnlag for å fravike den generelle kapitaliseringsrenten i dette tilfellet. I den forbindelse skal lagmannsretten bemerke:

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUST MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Det dreier seg her om en ekspropriasjonssak, som står i en annen stilling enn de rene erstatningssaker. Blant annet har man ved personskade en løpende grunnnyttelse gjennom folketrygden, noe som gjør at det både er forsvarlig og i tråd med tapsbegrensningsplikten å plassere engangserstatningen med noe høyere risiko. Reineierne har ingen slik grunnnyttelse i bunn. Videre ligger det klare rettslige føringer i form av lav risiko på plasseringen av siktens midler gjennom forskrift om reindrifsfond § 5. I motsetning til mange andre næringer som må tåle ekspropriasjonsinngrep, har reindrifsnæringen, i alle fall i dette tilfellet, ingen realistisk mulighet til å investere i egen næring.

Samlet sett innebærer disse begrensningene at det foreligger spesielle forhold som gir grunn til en særlig vurdering, ved at den faktiske realavkastningen vil måtte bli vesentlig lavere enn det som den generelle kapitaliseringsrenten er ment å reflektere.

Lagmannsretten ser likevel ikke at det er grunnlag for at kapitaliseringsrenten skal settes til 1 prosent, slik reineierne har anført. Dels fordi avviket blir meget stort i forhold til den generelle kapitaliseringsrenten. Dels også fordi forskriften i noen grad åpner for plassering med høyere forventet avkastning, jf. ovenfor.

Kapitaliseringsrenten settes etter dette skjønnsmessig til 3,0 prosent.

Erstatningspostene – oppsummering

(i) Fosen Reinbeitedistrikt Sørgruppen:

Oppstartskostnader – administrativt:	kr.	310.000
Engangsinvesteringer – anlegg/utstyr:	kr.	4.095.000
Tilvenningskostnader første driftsår:	kr.	806.000
Årlige føringskostnader kapitalisert:	kr.	36.766.667
Årlige kostnader samling og utslipp kapitalisert	kr.	2.666.667

(ii) Fosen Reinbeitedistrikt Nordgruppen:

Oppstartskostnader – administrativt:	kr.	310.000
Engangsinvesteringer – anlegg/utstyr:	kr.	4.095.000
Tilvenningskostnader første driftsår:	kr.	806.000
Årlige føringskostnader kapitalisert:	kr.	36.766.667
Årlige kostnader samling og utslipp kapitalisert	kr.	2.666.667
Utgifter flytting kalvingsland	kr.	288.000

Med unntak for posten «Utgifter flytting kalvingsland», har samtlige poster sammenheng med utbyggingen av vindparkanleggene. Det er imidlertid ikke lagt opp til en fordeling

mellom henholdsvis Fosen Vind DA og Statnett SF når det gjelder de enkelte erstatningsposter. I forholdet til reineierne er de to selskapene solidarisk ansvarlige.

Sakskostnader

Begge saksøkte har krevd full erstatning for sine sakskostnader for tingretten og lagmannsretten. Saksøkerne har imidlertid innvendt at den del av overskjønnet som gjelder skjønnets fremme, må de saksøkte dekke selv, jf. skjønnsprosessloven § 54 a fjerde ledd jf. første ledd.

Paragrafens første ledd bestemmer at ved overskjønn som er begjært av saksøkte, kan saksøkte bare kreve sakskostnadene dekket av saksøker:

- a) når han ved overskjønnet oppnår en bedre avgjørelse enn ved underskjønnet, eller
- b) når retten finner at underskjønnet lider av slike feil eller avgjørelsen er så tvilsom at han hadde rimelig grunn til å begjære overskjønn

Der hvor overskjønn er begjært av begge parter, som i dette tilfellet, bestemmer § 54 a fjerde ledd at det samme gjelder «for den del av overskjønnet som er fremmet bare etter begjæring av saksøkte».

Skjønnsprosessloven § 54 a er et unntak fra hovedregelen i § 54 om at saksøker dekker saksøktes sakskostnader i skjønnsaker. Ordlyden i § 54 a etterlater en viss uklarhet med hensyn til om anke over skjønnets fremme er omfattet av unntaket, siden den synes å forutsette at bare de deler av skjønnet som etter saksøktes begjæring «er fremmet», omfattes. Meningen med bestemmelsen må imidlertid ha vært å gi uttrykk for at de deler av overskjønnet som behandles bare på grunnlag av saksøktes begjæring, skal følge de særskilte reglene for sakskostnadsansvar i § 54 a første ledd. Det er etter lagmannsrettens oppfatning ikke noen rimelig grunn til å sette spørsmål om «retten til og betingelsene for ekspropriasjon eller hva som er gjenstand for ekspropriasjon», jf. skjønnsprosessloven § 48, i en annen stilling hva gjelder sakskostnadsansvaret. Det samme må for øvrig gjelde for prosessuelle spørsmål om skjønnets fremme. Lagmannsretten legger således til grunn at gyldighetsspørsmålene følger reglene i § 54 a.

Dette får likevel ikke betydning i denne saken, da lagmannsretten har kommet til at gyldighetsspørsmålet har vært forbundet med tvil, og at de saksøkte derfor hadde rimelig grunn til å begjære overskjønn også om dette spørsmålet, jf. § 54 a første ledd bokstav b. Det vises til premissene ovenfor.

Saksøker skal etter dette dekke alle «nødvendige utgifter» som de saksøkte har pådratt seg i anledning overskjønnet.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNN, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe sør har lagt frem en sakskostnadsoppgave på til sammen 2.935.906 kroner, som fordeler seg slik:

- Advokatsalær inkl. mva:	kr	2.531.750
- Reise- og oppholdsutgifter advokater	kr	124.251
- Reise- og oppholdsutgifter Sørgruppen	kr	55.216
- Godtgjøring Sørgruppen	kr	84.000
- Vitner m.m.	kr	140.689

Saksøkerne har vist til at salærkravet er svært høyt. Videre anføres det at det bare er Leif Arne Jåma som har hatt en rolle i forbindelse med saken som tilsier krav på dekning av sakskostnader. Kravene på kr. 93.750 inkl. mva. for bidraget fra vitnet Nellemann, og kr. 43.904 inkl. mva. for bidraget fra vitnet Eira, er for høyt, sett hen til at de begge forklarte seg om vesentlig de samme forhold for tingretten.

Lagmannsretten mener at salærkravet har blitt for høyt, sett hen til sakens omfang, og at den langt på vei står i samme stilling for lagmannsretten som for tingretten. De to saksøkte har dessuten for denne saken i det vesentlige sammenfallende interesser. Selv om det kan være fornuftig at hver av siktene har egen prosessfullmektig, er det ikke uten videre rimelig at hver av siktene kjører tospann, med prosessfullmektig og rettslig medhjelper, for saksøkers regning.

På den annen side er lagmannsretten enig med saksøkte i at saken er omfattende og reiser mange spørsmål av faktisk så vel som rettslig art. Det må derfor aksepteres at timebruken er omfattende.

Det er totalt brukt 779 advokattimer på overskjønnsbehandlingen. Lagmannsretten setter nødvendig timebruk skjønnsmessig til 500. Med en timepris på 2.600 kroner pluss mva. gir dette et salærkrav på 1.625.000 kroner inklusive mva.

Det er krevd reise- og oppholdsutgifter for to advokater på til sammen 124.251 kroner. Utgiftene er ikke spesifisert på den enkelte advokat, og fastsettes forholdsmessig til 80.000 kroner, jf. ovenfor om behovet for to advokater i saken.

Videre er det krevd reise- og oppholdsutgifter for tre partsrepresentanter. Det er også krevd godtgjøring til de tre for forberedelse og gjennomføring av saken. Lagmannsretten er enig med saksøkerne i at det bare er Leif Arne Jåma som har hatt en rolle i saken som tilsier krav på dekning av sakskostnader. Det er på den annen side rimelig at han gis erstatning både for reise- og oppholdsutgifter, og godtgjøring for sitt arbeid med saken. For Leif Arne Jåma er det krevd 36.618 kroner i reise- og oppholdsutgifter, og 36.000 kroner i godtgjøring, til sammen 72.618 kroner. Beløpet tilkjennes.

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

Det er krevd 93.750 kroner inkl. mva. for bidraget fra vitnet Nellemann. Nellemann utarbeidet en tilleggsutredning for lagmannsretten, med en analyse av senvinterbeitene i området, og han forklarte seg for lagmannsretten om utredningen via videolink i ca. en time. Lagmannsretten mener at reindriftsutøverne har hatt et rimelig behov for å engasjere egen ekspertise om sentrale faktiske og vitenskapelige spørsmål i saken. Omfanget og detaljeringsgraden i rapporten fra Nellemann kan nok diskuteres, men her må det være et visst spillerom i hvordan saken legges opp og presenteres. Lagmannsretten har ikke grunnlag for å si at rapporten fra Nellemann ikke står i samsvar med vederlaget, eller at den har vært for omfattende lagt opp. Beløpet tilkjennes.

Lagmannsretten har heller ikke innvendinger til godtgjøringen av Anders Eira på 43.904 kroner inkl. mva. Han forklarte seg primært om kostnadene ved overgang til vinterføring. Eiras bidrag har vært sentralt ved overskjønnet.

Maja Kristine Jåma forklarte seg som neste generasjons reindriftsutøver. Hennes forklaring gjaldt i første rekke hvilken betydning reindriften har for den samiske kulturen og identiteten. Det dreide seg ikke om en type sakkyndig forklaring, og det er ikke naturlig å gi godtgjøring for denne typen av forklaringer ut over ordinær utgiftsdekning.

Erstatning for sakskostnader settes etter dette samlet til 1.915.272 kroner. Eventuelle forskudd som saksøker har utbetalt gjøres opp mellom partene.

Fosen Reinbeitedistrikt, Driftsgruppe nord har lagt frem en sakskostnadsoppgave på til sammen 3.196.063 kroner, som fordeler seg slik:

- Advokatsalær inkl. mva:	kr	2.476.031
- Kostnader inkl. mva. (samlepost):	kr	720.032

Saksøkerne har også for Nordgruppen gjort gjeldende at salærkravet er svært høyt. Videre anføres det at de samlede kostnadene til sakkyndige vitner er unødvendig høyt. Kostnadene til de to partsrepresentantene aksepteres.

Lagmannsretten mener at salærkravet har blitt for høyt, og viser til begrunnelsen ovenfor som gjaldt Sørgruppen. Det er totalt brukt 765 advokattimer på overskjønnet. Lagmannsretten setter nødvendig timebruk skjønnsmessig til 500. Med en timepris på 2.700 kroner pluss mva. gir dette et salærkrav på 1.687.500 kroner inkl. mva.

Når det gjelder kostnadene for øvrig, gjør lagmannsretten et fratrekk for reise- og oppholdskostnader for en av prosessfullmektigene, der hvor begge har vært til stede. Fratrekket settes avrundet til kr. 43.000. For øvrig har lagmannsretten ikke innvendinger til utgiftene til sakkyndige vitner og vitner for øvrig, reise- og opphold mv. Betydningen av de enkelte bidrag har vært varierende, men det må gis et visst spillerom med hensyn til

valg av opplegg, sett hen til den betydning saken har for reindrifutøverne. Kostnader inkl. mva. (samlepost) tilkjennes med kr. 677.032.

Erstatning for sakskostnader settes etter dette samlet til 2.364.532 kroner. Eventuelle forskudd som saksøker har utbetalt gjøres opp mellom partene.

Lagmannsretten finner ikke grunn til å gjøre endringer i tingrettens sakskostnadsavgjørelser. De reduksjoner som der ble gjort, har i hovedsak samme begrunnelse som lagmannsrettens reduksjon.

Overskjønnet er avhjemlet om lag fem og en halv måned etter at skjønnsforhandlingene ble avsluttet. Lagmannsretten beklager den lange tidsbruken, som dels skyldes sakens omfang, dels at smittevern hensyn i forbindelse med koronautbruddet førte til en lengre utsettelse av den avsluttende skjønnskonferansen.

Overskjønnet er enstemmig.

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

SLUTNING

1. Erstatning for den enkelte part – Fosen Reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør, og Fosen Reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord – fastsettes slik det fremgår ovenfor under lagmannsrettens merknader. Beløpene forfaller til betaling innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av overskjønnet.
2. I sakskostnader ved overskjønnet betaler Statnett Sf og Statnett SF til Fosen Reinbeitedistrikt Driftsgruppe sør 1.915.272 – enmillionihundreogfemtentusen-tohundreogsyttito – kroner inklusive merverdiavgift innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av overskjønnet.
3. I sakskostnader ved overskjønnet betaler Statnett Sf og Statnett SF til Fosen Reinbeitedistrikt Driftsgruppe nord 2.364.532 – tomillionertrehundreogsekstifire-tusenfemhundreogtrettito – kroner inklusive merverdiavgift innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av overskjønnet.
4. Det gjøres ingen endringer i tingrettens sakskostnadsavgjørelse.
5. Omkostninger som er påløpt ved overskjønnet fastsettes i særskilt avgjørelse og skal betales av Fosen Vind DA og Statnett SF.

Retten hevet

Kari Lynne

Bjørn O. Berg

Gunnar Greger Hagen

Esben Reidar Bø

Finn Egil Adolfsen

Knut Martin Bjørkum

Peder Ingar Hansen Buljo

Dokumentet er signert digitalt av:

- BJØRN ODDMAR BERG, 08.06.2020
- KARI ANNETHE LYNNE, 08.06.2020
- FINN EGIL ADOLFSEN, 08.06.2020
- ESBEN REIDAR BØ, 05.06.2020
- GUNNAR GREGER HAGEN, 07.06.2020
- PEDER INGAR HANSEN BULJO, 05.06.2020
- KNUT MARTIN BJØRKUM, 06.06.2020

